

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Filozofický ústav v Plzni 1804–1849

Bc. Dagmar Kotorová

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Filozofický ústav v Plzni 1804–1849

Bc. Dagmar Kotorová

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Lhoták, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D., za vstřícný přístup, cenné připomínky, za odborné vedení a rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

.....

Obsah

Úvod.....	1
1 Filozofické ústavy v systému předbřeznového školství	6
2 Plzeňské školství na přelomu 18. a 19. století	15
3 Filozofický ústav v Plzni.....	23
3.1 Analýza studentstva	28
3.2 Význam filozofického ústavu v předbřeznové Plzni	40
Závěr.....	58
Soupis pramenů a literatury.....	63
Nevydané prameny.....	63
Vydané prameny.....	64
Literatura.....	65
Periodika	70
Resumé.....	71
Seznam příloh.....	72
Přílohy.....	73

Úvod

Tereziánsko-josefinské reformy uskutečněné v oblasti školství od 70. let 18. století nepochybně vedly ke zvýšení úrovně vzdělanosti a zahuštění školské sítě. V důsledku některých nařízení, která výrazným způsobem omezila vliv církve ve školském prostředí, však zároveň došlo k zásadní redukci učitelského stavu. V souvislosti s uzavíráním nemalého počtu gymnázií, které zapříčinilo postupný úbytek univerzitních studentů a nového kněžského dorostu, znamenala do budoucna tato nařízení citelný problém. K jeho projevení došlo již na počátku 19. století, kdy začal být patrný pokles vrstvy vzdělané společnosti, což pocítilo nejen školství, ale také sféra byrokracie. Nástrojem pro urychlení obnovy této vzdělané vrstvy se staly filozofické ústavy. Tyto instituce měly pozitivní vliv nejen v oblasti vzdělávání, ale ovlivňovaly také úroveň společenského a kulturního života svých hostitelských měst. Sídlem fenoménu jakým byly filozofické ústavy, se stalo také významné centrum západních Čech, a sice Plzeň.

Na počátku 19. století v této západočeské metropoli stále přetrvával tradicí zakořeněný charakter vždy věrné Plzně. V rámci tohoto kurzu přijímalo město veškerá vládní ustanovení, v otázkách mimoregionálního dění zachovávalo poněkud letargický postoj a podléhalo postupné germanizaci. Počátek proměny těchto poměrů je patrný až od 20. let 19. století, kdy plzeňská společnost začala přijímat myšlenky národního obrození a otevřela si cestu pro nový rozvoj. V moderních historiografických pojednáních o dějinách Plzně je toto období doposud málo zpracovaným tématem, což utváří vhodné podmínky pro další bádání v oblasti předbřeznové éry toho města.

Cílem předkládané diplomové práce je analýza struktury plzeňského filozofického ústavu, určení jeho role a významu v období nastupujícího národního obrození v Plzni a tím skrze zpracování tohoto

doposud badateli opomíjeného tématu přinesení nového vhledu do vývoje západočeské metropole v předbřeznové době.

Uvedenému cíli odpovídá také struktura práce. V první kapitole je nastíněn základní vývoj školské soustavy habsburské monarchie tak, aby byl vznik filozofických ústavů zařazen do širších souvislostí a kontextu vývoje školství v období počátku 19. století. V otázce vzniku samotných ústavů je pak věnována pozornost jejich ukotvení a fungování v systému předbřeznového školství. Dále je zde popsána základní charakteristika vnitřního chodu těchto institucí, což je nezbytné pro pochopení celého konceptu filozofických ústavů. Ve druhé kapitole je pozornost výkladu nejprve věnována poměrům panujícím v samotné Plzni. V rámci výkladu je zde pojednáno o chronologickém vývoji školství ve městě, následně se pozornost přesouvá k okolnostem vzniku filozofického ústavu. Zvláštní pozornost je věnována také řádu tepelských premonstrátů a objasnění jejich role v procesu utváření ústavu. Třetí kapitola je stěžejní a zároveň nejrozsáhlejší částí této práce. Mapuje období existence ústavu v rozmezí let 1804–1849. Nejprve jsou vylíčeny dějiny samotného ústavu, přičemž je kladen důraz na objasnění okolností jeho vzniku díky přičinění tepelských premonstrátů. Pozornost je úzce zaměřena na vnitřní dění a fungování ústavu, neboť vzhledem k absenci pramenů z provenience samotného města není možné blíže rozebrat vazby mezi ústavem a městskou obcí. Dále jsou přiblížena ideová východiska, jimiž byla výuka filozofického ústavu nejvíce formována. Následující podkapitola detailně analyzuje strukturu posluchačů ústavu. V analýze je sledováno pět různých jevů. Zaprvé se jedná o stanovení celkového počtu studentů ústavu, dále je charakterizována jejich socioprofesní stratifikace, vymezeny spádové oblasti filozofického ústavu a v neposlední řadě určena místa předchozího studia posluchačů ústavu a zhodnocení jejich studijní úspěšnosti na filozofii. Poslední podkapitola hodnotí význam filozofického ústavu pro společnost předbřeznové Plzně. V této souvislosti jsou zde rozebrány aktivity dvou profesorů, jejichž jména jsou

s plzeňskou filozofií neodmyslitelně spojena, a sice Josefa Vojtěcha Sedláčka a Josefa Františka Smetany. Na příkladech Sedláčkovy tvorby je zdůrazněn v první řadě jeho přínos pro vznik myšlenek národního obrození v západočeských regionech. Rozbor jeho aktivit je sledován na dvou úrovních, a sice v činnosti v samotném městě a v lidovému působení v regionech. Není opomenuto ani Sedláčkově vědecké dílo v podobě učebnic fyziky a matematiky. V případě Smetanova působení v Plzni je poukázáno především na přerod vlastenecké jazykové fáze obrození ve fázi národnostního a politického uvědomění plzeňské společnosti. V této části textu je věnován prostor také vylíčení hlavních událostí revolučního jara a léta 1848 v Plzni, přičemž pozornost je věnována zejména sledování spojitostí mezi účastníky revoluce a samotným filozofickým ústavem.

Pro zpracování zvoleného tématu byla využívána jak odborná literatura, tak především nevydané archivní prameny. Z vydaných pramenů bylo nejvíce využito schematických dvorských a guberniálních nařízení, které poskytují informace potřebné k objasnění vzniku a správy filozofických ústavů obecně.¹ Důležité byly rovněž Schallerova a Sommerova topografie, jež poskytují potřebné topografické a demografické údaje pro Čechy z konce 18. a první poloviny 19. století.²

Z archivních pramenů byly největším přínosem fondy Archivu města Plzně, a to především fond Filozofického ústavu Plzeň, v němž jsou, díky zpracování Miloslava Bělohávkou uchovány prameny z proveniencí samotného ústavu. Je zde uloženo rukopisné zpracování dějin ústavu a další prameny hromadné povahy, z nichž byly nejvíce

¹ *Hof- und Staats-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1817; BART-BARTHENHEIM, Johan Baptist Ludwig Ehrenreich von, *Das Ganze der österreichischen politischen Administration mit vorzüglicher Rücksicht auf das Erzherzogthum Oesterreich unter der Enns*, Wien 1843; UNGER, Wilhelm, *Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien in der gesammten deutsch-italienischen Provinzen der österreichischen Monarchie*, Wien 1840.

² SCHALLER, Jaroslav, *Topographie des Königreichs Böhmen. Pilsner Kreis*, Wien 1788; SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, sechster Band, Prag 1838.

využity hlavní katalogy obsahující záznamy o klasifikaci jednotlivých studentů a dále imatrikulační knihy, jež poskytují informace nezbytné k provedení analýzy posluchačů ústavu. Obsahují údaje nejen o věku, místě narození a bydliště každého studenta, nýbrž i informace o místě předchozího studia a především o povolání otce.

Studium odborné literatury bylo využito zejména pro pochopení problematiky fungování školského systému habsburské monarchie. Pro vytvoření celkového obrazu o stavu školství v českých zemích na konci 18. a v první polovině 19. století je patrně nejdůležitější starší dílo Jana Šafránka *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*³, jež poskytuje obsáhlé a ucelené informace k dané problematice. Pandánem k tomuto dílu je moderní rakouská monografie Helmuta Engelbrechta *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*⁴, která umožňuje získat ucelený obraz o systému školství v habsburské monarchii. K otázce existence samotných filozofických ústavů doposud na poli české historiografie neexistuje ucelená monografie. Je tedy nutné pracovat s díly regionální povahy, jež se tohoto tématu dotýkají. V tomto ohledu jsou nejdůležitějšími pracemi *Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli* Josefa Štěpánka a *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech* Miroslava Novotného,⁵ kde je otištěn výtah z nepublikované diplomové práce Martiny Bližňákové, věnované českobudějovickému filozofickému lyceu.⁶ Z děl plzeňské historiografie, na jejichž základě je možné získat komplexní přehled o historii města v předbřeznovém období, je bezesporu nejbohatším zdrojem informací dílo Václava Čepeláka *Dějiny Plzně 2. Od roku 1788 do roku 1918*⁷ a

³ ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, Praha 1913.

⁴ ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*, Band 3, Wien 1984.

⁵ ŠTĚPÁNEK, Josef, *Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli*, Litomyšl 1894; NOVOTNÝ, Miroslav, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech*, České Budějovice 2006.

⁶ BLIŽŇÁKOVÁ, Martina, *Filozofické lyceum v Českých Budějovicích 1803–1848*, České Budějovice (diplomová práce) 2000.

⁷ ČEPELÁK, Václav, *Dějiny Plzně 2. Od roku 1788 do roku 1918*, Plzeň 1967.

nejnovější zpracování dějin Plzně v témže období z roku 2016.⁸ Stále velmi cenným dílem zůstává co do bohatství faktografie *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870* plzeňského archiváře Martina Hrušky,⁹ neboť byla vypracována na základě daleko širší pramenné základny než díla plzeňské historiografie 20. století. Obsahuje informace z pramenných zpráv, které byly posléze v průběhu 19. století zničeny neodbornou manipulací. Pro bližší porozumění fungování plzeňské společnosti v první polovině 19. století je pravděpodobně nejhodnotnějším zdrojem informací studie Miloslava Bělohávkova *Plzeň 1800–1860*.¹⁰ Zmíněná díla jsou pro studium dějin Plzně v daném období stěžejní. Rozšiřující literaturou k průběhu revoluce 1848/1849 v Plzni je studie Milady Suché *Slovanská lípa v Plzni*.¹¹ Pro výklad událostí revolučního jara a léta 1848 v Plzni bylo využito také studium dobového periodického tisku. K otázce vývoje plzeňského školství v první polovině 19. století posloužila především studie Josefa Hanzala *Z dějin západočeského školství v době obrozenecké* a Milady Suché *Plzeňské Klementinum. Historie jedné budovy*.¹² Pro zmapování života plzeňských buditelů, zvláště Josefa Vojtěcha Sedláčka, jsou nejvíce užitečná díla jeho současníků a studentů, ačkoli je nutné zachovávat k nim v určitých ohledech střízlivý přístup, neboť je v jejich vyprávění patrná jistá tendenčnost. Jedná se o dílo Antonína Rybičky a vyprávění Jana Jindřicha Marka. Dalším pojednáním, jež podává o Sedláčkově životě velmi ucelené informace, je dílo Václava Spěváčka *Plzeňský vlastenec*.¹³

⁸ WASKA, Karel, *Dějiny města Plzně 2*, Plzeň 2016.

⁹ HRUŠKA, Martin, *Knih pamětní královského krajského města Plzně od 775 až 1870*, Plzeň 1883.

¹⁰ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Plzeň 1800–1860*, in: Buditel. Sborník prací k 100. výročí úmrtí J. K. Tyla, Plzeň 1956, s. 16–32.

¹¹ SUCHÁ, Milada, *Slovanská lípa v Plzni*, in: Minulostí západočeského kraje 2, Plzeň 1963, s. 81–89.

¹² HANZAL, Josef, *Z dějin západočeského školství v době obrozenecké*, in: Minulostí západočeského kraje 6, Plzeň 1968, s. 154–177; SUCHÁ, Milada, *Plzeňské Klementinum. Historie jedné budovy*, in: Minulostí Plzně a Plzeňska 3, Plzeň 1960, s. 149–174.

¹³ SPĚVÁČEK, Václav, *Plzeňský vlastenec*, Plzeň 1958.

1 Filozofické ústavy v systému předbřeznového školství

Zásadním mezníkem pro vývoj školského systému habsburské monarchie bylo bezpochyby období vlády Marie Terezie a Josefa II. Během této éry došlo k důležité proměně v přístupu ke školství jako takovému. Nově začala být uplatňována zásada, že škola je především politicum, tedy státní záležitost, a proto by měla být školská správa nadále v rukách státu a jeho orgánů.¹⁴ Tereziánské i josefínské reformy z tohoto důvodu usilovaly o podřízení školství potřebám osvícenského, avšak stále absolutistického státu, což se projevilo zejména sílící snahou o centralizaci školské správy a vyjmutí školství z rukou církve. Tyto tendence, avšak pouze ve sféře vysokého školství, se projevily již v době vlády Karla VI., kdy bylo vypracováno memorandum o reformě univerzity, jež vyjadřovalo zájem monarchie zasahovat do správy a řízení této instituce, a zároveň obsahovalo patrný protijezuitský tón.¹⁵ Komise, jež byly pro tento účel zřízeny, však nedosáhly žádných uspokojivých výsledků. K výraznějšímu zásahu do autonomie a chodu univerzit tak došlo až mezi lety 1752–1754 a konečně v roce 1760. V průběhu tohoto období byli na fakultách pro účel prosazování státních zájmů jmenováni direktori, kteří podléhali pražskému arcibiskupovi, čímž byl jezuitskému řádu odebrán monopol na univerzitní správu. Nutno podotknout, že v této době zastávali direktori poměrně progresivní úlohu oproti zastaralým jezuitským přežitkům. Naproti tomu, o několik desítek let později, kdy došlo během vlády Františka I. k obnovení direktorského úřadu, jednalo se již spíše o nástroj potlačující pronikání revolučních myšlenek na univerzitu.¹⁶ Posléze roku 1760 byla pro každou zemi monarchie ustanovena provinciální studijní komise, jež se zodpovídala přímo

¹⁴ ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, Praha 1913, s. 123.

¹⁵ KUČERA, Karel, *Raně osvícenský pokus o reformu Pražské univerzity*, in: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4, 1963, 2, s. 61–86.

¹⁶ HANZAL, Josef, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775–1848*, in: *Sborník archivních prací* 26, 1976, 2, s. 221–260.

dvorské komisi pro správu všeho školství ve Vídni a jejímž zřízením byl dokonán proces vzniku státního dozoru nad univerzitou.¹⁷ Doposud se státní zásahy týkaly pouze vysokého školství, změna nastala až počátkem sedmdesátých let 18. století, kdy reformní snahy zesílily a rozšířily se i na oblast nižšího a středního školství.¹⁸ Roku 1771 byl do Vídně povolán slezský pedagog, opat augustiniánského kláštera v Zaháni Johann Ignác Felbiger, který byl pověřen vypracováním návrhu na zlepšení rakouského nižšího školství. Výsledkem Felbigerova úsilí byl povšechně známý všeobecný školský řád z 6. 12. 1774, jenž zaváděl povinnou školní docházku a celkově upravoval struktury a poměry panující v rakouském školství.¹⁹ V Čechách se tak začala utvářet veřejná školská správa s příslušnými správními aparáty. Při zemském guberniu došlo k ustanovení komise normálních škol, zvané též zemská školní komise, jež se dále dělila na dva referáty. První z nich spravoval základní školství, tedy triviální, hlavní a normální školy, druhý se pak staral především o gymnázia. Pro účel této práce je zapotřebí věnovat bližší pozornost právě druhému ze zmíněných referátů.²⁰

Vznik a rozvoj gymnázií v Čechách je neodlučitelně spojen s působením katolických duchovních řádů, a to především jezuitů a piaristů, na jejichž tradici dále navazovali např. premonstráti, dominikáni či benediktýni. Gymnázia byla církevními institucemi, jejichž úkolem bylo v první řadě vzdělávat budoucí duchovní a členy řádů. Studium na těchto ústavech podléhalo pevně stanovenému a jednotnému studijnímu plánu, dělilo se do pěti popřípadě šesti tříd, rozdělených na gramatikální a humanitní sekci. Důraz byl kladen na výuku latinské gramatiky, mateřského jazyka, řečtiny, náboženství, zeměpisu, dějepisu,

¹⁷ VANĚČEK, Václav, *Kapitoly o právních dějinách Karlovy university*, Praha 1946, s. 56–58.

¹⁸ NOVOTNÝ, Miroslav, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech*, České Budějovice 2006, s. 62 a n.

¹⁹ FELBIGER, Johann Ignaz von, *Allgemeine Schulordnung für die Normal- Haupt und Trivialschulen in sämmtlichen Kaiserl. König. Erbländern*, Wien 1774.

²⁰ ŠAFRÁNEK, s. 139–142; HANZAL, s. 224.

matematiky, fyziky a rétoriky.²¹ Ani gymnázia pochopitelně nezůstala stranou reformních snah Marie Terezie a Josefa II. Vzhledem k církevní povaze těchto institucí, znamenaly tereziánské, a především josefínské reformy citelný zásah do jejich struktury a chodu. Potřeba reorganizace gymnázií vyvstala již záhy po zrušení jezuitského řádu roku 1773. V průběhu následujících dvou let připadl úkol reformovat tyto instituce hned několika osobám. Zprvu byl vedením komise pro gymnázia pověřen František Adam Kollar, jehož snahy byly zaměřeny zejména na zajištění nového učitelstva. Po něm se reformního úsilí zhostil vídeňský profesor dějin Ignác Matěj Hess. Návrhy přednesené v této době se odkláněly od doposud zaběhnutého klasického humanitního vzdělání a kladly daleko větší důraz na přírodovědné studium, matematiku a studium cizích řečí, a sice francouzštiny a italštiny.²² Poslední a úspěšný návrh reformy gymnázií byl představen piaristou Gratianem Marxem roku 1775.²³ V témže roce připadla správa gymnázií již zmíněnému referátu komise normálních škol pod vedením Karla Heinricha Seibta. Tomuto systému se vymykala pouze piaristická gymnázia, jež si uchovala vlastní správu. Nutno podotknout, že toto separování gymnázií od nižšího školství nebylo zcela po vůli samotnému Felbigerovi, jež usiloval o jejich začlenění do systému obecného školství a v podstatě je považoval za nepraktické a zbytečné instituce.²⁴ Přes Felbigerův odpor vstoupila roku 1776 v platnost i Marxova reforma. Dle jejího znění byla gymnázia ustanovena jako pětitřídní, rozdělena na tři třídy gramatikální a dvě humanitní. Stala se jistým mezistupněm mezi nižšími a vysokými školami a předpokládalo se, že značná část jejich absolventů pokračujících v dalším studiu najde uplatnění především ve státních službách. Z toho důvodu bylo přijetí na

²¹ ŠAFRÁNEK, s. 112–113.

²² K problematice reformního úsilí po zrušení jezuitského řádu podrobněji ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*, Band 3, Wien 1984, s. 152–154.

²³ Tamtéž.

²⁴ HANZAL, s. 242–243; ŠAFRÁNEK, s. 143.

gymnázium podmíněno znalostí německého jazyka a první dva roky se v němčině vedlo vyučování.²⁵

Konec sedmdesátých let 18. století však nebyl pro gymnázia veskrze příznivou dobou. Za účelem vybudování husté sítě německých hlavních a městských škol a v souvislosti s josefínským rušením řádových ústavů byl počet gymnázií v Čechách značně zredukován, což do budoucna znamenalo mimo jiné značný pokles studentů bohosloveckých seminářů a duchovního dorostu obecně. Z původního počtu 43 gymnázií tak bylo ve školním roce 1778/1779 otevřeno pouze 16 ústavů.²⁶ Rok 1780 pak znamenal novou reorganizaci školské správy. Dvorským dekretem z 20. 10. 1780 byl referát pro gymnázia přetvořen v gymnazijní a studijní komisi při českém guberniu, čímž se v podstatě osamostatnil. Řídícím orgánem této komise se stali dva guberniální radové, kteří byli pověřeni inspekcemi nad gymnázii. Na úrovni jednotlivých krajů spravoval gymnázia krajský komisař, jemuž všechna gymnázia v kraji podléhala. Jeho přímými zástupci pak byli prefekti, kteří dohlíželi na hladký chod jednotlivých ústavů.²⁷ Jinak do gymnaziální správy nezasahoval žádný jiný státní ani církevní orgán. Tato úprava, byla jedním z mnoha kroků, jimiž se Josef II. skrze své úředníky snažil získat plnou kontrolu nad školstvím a církevními úřady. Výsledky tohoto zarputilého přístupu však neměly dlouhého trvání. Za vlády Josefova nástupce Leopolda II. se ve školské sféře zvedla vlna odporu proti některým příliš centralistickým nařízením, jež omezovala zemskou autonomii. Výrazem uvolnění dosavadního systému byl vznik studijního konsesu roku 1791.²⁸ Ten se stal vrcholným školským úřadem v zemi. V čele tohoto orgánu stanul rektor pražské univerzity, dále v něm zasedali zástupci jednotlivých fakult, gymnázií a hlavních škol. Jeho úkolem bylo napříště hájit zájmy Čech proti přílišným centralizačním snahám Vídně.

²⁵ Podrobněji k Marxově reformě ENGELBRECHT, s. 154–160.

²⁶ ŠAFRÁNEK, s. 150.

²⁷ Národní archiv (dále jen NA), České gubernium – gymnazijní a studijní komise (dále jen ČG-GSK), 1774–1791, inventář s. 2–4; HANZAL, s. 225.

²⁸ NA, ČG-GSK, 1774–1791, inventář s. 3.

Krátké období uvolnění však záhy vystřídala regresivní opatření císaře Františka I. Jeho obavy ze všeho revolučního a nového v praxi znamenaly krok zpět i ve školské správě. Daly vzniknout komisi pro revizi všech studijních řádů, jejíž činností došlo roku 1802 ke zrušení studijních konsesů, řízení školství se znovu dostalo do područí státních úřadů, což znamenalo návrat ke starému systému. Roku 1805 byl pak školský systém a jeho struktura kodifikován novým zákonem, jenž platil pro všechny země monarchie s výjimkou Uher, Dalmácie, Lombardie a Benátska.²⁹ Až do revolučních let 1848/1849 setrval tento staronový systém v platnosti pouze s drobnými obměnami.³⁰

Školskou správu v celé první polovině 19. století lze nicméně považovat za vcelku stabilizovanou. Vnitřní chod celé školské soustavy pevně stanovovaly zákonné normy, na jejichž dodržování dohlížely státní úřady. V jistém ohledu však brzdily další rozvoj. Vzhledem k tíživé finanční situaci, ve které se celá monarchie v první polovině 19. století ocitla, došlo také k opětovnému povolávání členů církevních řádů na učitelská místa. Zároveň byla obnovována zaniklá klášterní studia. V souvislosti s tím však vyvstaly problémy z doby minulé. Projevily se následky éry rušení gymnázií. Nízký počet gymnazistů znamenal úbytek studentů na univerzitách, čímž pocítila úbytek vzdělaných lidí nejen církve, ale i státní a městské úřady. V církevní sféře bylo zapotřebí se vypořádat s nedostatkem řádových členů a především zajistit výchovu nového duchovního dorostu, jehož stav značně poklesl rušením klášterních ústavů v době josefínských reforem. Pro tento účel byly zakládány nové instituce, a sice filozofické ústavy neboli lycea. Stát vyhověl také požadavkům některých měst a obnovil zrušená gymnázia, popřípadě umožnil založit nové ústavy.³¹

²⁹ *Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. k. deutschen Erbstaaten*, Wien 1806.

³⁰ Podrobněji HANZAL, *Příspěvek k dějinám školství*, s. 226–244; ENGELBRECHT, s. 218–226.

³¹ NOVOTNÝ, s. 70–71.

Filozofické ústavy (*Philosophische Lehranstalten*) se staly jakýmsi mezistupněm mezi gymnázii a univerzitami. Prvotním účelem jejich zřízení bylo vytvořit určitou přípravku pro další církevní studia, neboť nezbytnou podmínku pro vstup do bohosloveckého semináře představovalo absolvování filozofických studií. Avšak nedlouho po jejich otevření začala lycea sloužit také pro přípravu kandidátů, jež se rozhodli pro další studium na lékařské či právnické fakultě. O zřízení filozofických ústavů v Čechách se zasloužili především královéhradecký biskup Maria Tadeáš Trauttmansdorf a piaristický provinciál František Xaver Friese, kteří roku 1802 požádali císaře o obnovení filozofických studií v Litomyšli. Císař František žádosti vyhověl a 3. listopadu 1802 došlo k opětovnému otevření litomyšlského filozofického ústavu.³² Následovalo zřizování lyceí dalších.³³

Hlavní dohled nad zřizovanými lycei připadl biskupovi diecéze, v níž se dané lyceum nacházelo. Nad ním stála přímo studijní dvorská komise ve Vídni. Na rozdíl od filozofických fakult při univerzitách, kde bylo studium tříleté, studovalo se na lyceích pouze dva roky. Osnovy podléhaly dvorskému dekretu vydanému roku 1805. V souladu s ním studijní plán stanovoval osmnáct vyučovacích hodin týdně. Ty byly v prvním ročníku studia rozděleny na čtyři hodiny teoretické filosofie, osm hodin matematiky, tři hodiny světových dějin, dvě náboženství a jednu hodinu řečtiny. Studenti prvního ročníku byli označováni jako logici. Ve druhém ročníku nahradila teoretickou filozofii praktická filozofie a matematiku fyzika, od toho odvozený název pro studenty druhého ročníku fyzici. Vedle zmíněných obligatorních předmětů měli studenti možnost volitelných kurzů, mezi něž patřil přírodopis se zaměřením na

³² Zdejší ústav, jenž umožňoval studium filozofie také laikům, byl roku 1754 zrušen císařským nařízením, dle něž nemělo být laické veřejnosti poskytováno vyšší vzdělání mimo univerzity. ŠTĚPÁNEK, Josef, *Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli*, Litomyšl 1894, s. 36–39, 86.

³³ Zřízení filozofických ústavů v monarchii bylo umožněno zákonem s platností od 2. dubna 1802 viz BART-BARTHENHEIM, Johann Baptist Ludwig Ehrenreich von, *Das Ganze der österreichischen politischen Administration mit vorzüglicher Rücksicht auf das Erzherzogthumes Oesterreich unter der Enns*, dritter Band, Wien 1843, s. 832.

hospodářství a lesnictví, estetika, dějiny umění, pedagogika, diplomatika, astronomie, numismatika či heraldika. Absolventi tohoto dvouletého studia se mohli dále hlásit k přijetí do diecézních či klášterních seminářů. Ti studenti, kteří se rozhodli pokračovat v dalším studiu práv popřípadě medicíny, museli absolvovat ještě třetí ročník filosofie na universitě, jinak nemohli být připuštěni ke studiu na dalších zvolených fakultách. Ve třetím ročníku filosofických studií byla věnována pozornost studiu latinských klasiků a náboženství, dle svého zaměření si pak studenti volili specializované předměty, a sice přírodní vědy v případě aspirace o studium medicíny nebo dějiny Rakouska, pokud usilovali o přijetí na právnickou fakultu. Nařízení vymezující délku školního roku a dobu prázdnin filozofických lyceí korespondovala s nařízeními pro gymnázia. Roku 1818 bylo ustanoveno vyučovat vyjma nedělí a svátků každý den krom čtvrtka a úterního odpoledne, začátek školního roku stanovilo nařízení z roku 1826 na 3. listopadu, ale již o tři roky později došlo k jeho přesunutí na 1. října s tím, že hlavní prázdniny připadly na srpen a září. Vyučování předmětů jako filosofie, fyziky a matematiky se vedlo v latině, ostatní předměty byly vyučovány německy.³⁴

Financování filozofických ústavů a k nim náležících fyzikálních a přírodovědných kabinetů nebylo nikterak snadnou záležitostí. Příjmy ústavů tvořilo z podstatné části školné vybírané od studentů v celkové výši 18 zlatých ročně. Výše částky odpovídala výši školného studentů filozofických fakult, jehož placení ustanovil již Josef II. roku 1784.³⁵ Roku 1831 vstoupilo v platnost nařízení studijní dvorské komise, jež uložilo studentům filosofie, chudé vyjímajíc, platit každé pololetí navíc 2 zlaté jako příspěvek na vytápění, úklid učeben a další výlohy spojené s provozem školní budovy. Mimo to nebyly neobvyklé ani příspěvky od biskupa či prelátů příslušné diecéze. Dochované zprávy o fungování

³⁴ KANKA, Johann, *Fortsetzung der von Johann Roth verfaszten Sammlung Aller in dem Königreiche Böhmen Kundgemachten Gesetze und Berordnungen in Alphabetischer Ordnung Gereiht*, neunzehnter Theil, Prag 1826, s. 161–183; ENGELBRECHT, s. 277–279.

³⁵ NOVOTNÝ, s. 71.

ústavu v Litomyšli kupříkladu uvádějí, že roku 1824 se broumovský a želivský prelát zavázali přispívat do školního fondu nad rámec stálého ročního příspěvku 600 zlatých ještě dalšími 150 zlatými ročně na přilepšenou profesorům.³⁶ Ze školního fondu pak byly čerpány finance také na stipendia mimořádně nadaných či nemajetných žáků, přičemž získání stipendia bylo odvislé od prospěchu. Profesorské platy byly rozděleny do tří kategorií, výše platu se odvíjela od počtu odučených let. Pro pedagogy z venkovských lyceí platily kategorie 800 zl., 900 zl. nebo 1000 zl. ročně, profesori z filozofických studií při univerzitě si mohli přijít na 1000 zl., 1100 zl. nebo 1200 zl. ročně. Pochopitelně nejlépe hodnocení byli profesori ve Vídni, jejichž plat začínal na 1100 zl. ročně a každá další kategorie znamenala navýšení o 200 zl. na rok. Poněkud stranou stáli učitelé náboženství, jejichž plat byl pouze 600 zl. ročně bez možnosti navýšení za odučená léta a taktéž duchovní, kteří se stali profesory, měli o 200 zl. ročně méně než profesori laikové.³⁷ Učitelenské posty byly obsazovány státem na základě vykonané konkurzní zkoušky.

Zřizování filozofických ústavů v Českých zemích započalo roku 1803. Po vzoru litomyšlského lycea byly tyto ústavy otevřeny také roku 1804 v Plzni, Českých Budějovicích a roku 1805 v Mostě. Mostecký ústav však v důsledku velkého požáru zanikl již roku 1821. Na Moravě vzniklo lyceum roku 1806 v Mikulově a o rok později také v Brně.³⁸ Mikulovská studia se ovšem počtem svých studentů nemohla Brněnskému ústavu rovnat.³⁹ Zakládání filozofických ústavů pochopitelně nebyl jev týkající se výhradně českých zemí, jejich analogii je možné sledovat i v ostatních částech habsburské monarchie. Do roku 1817 lze doložit existenci minimálně jednoho lycea v každé z nich vyjma Uher a Sedmihradska.

³⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 90.

³⁷ ŠAFRÁNEK, s. 241.

³⁸ ČUPR, Karel, *K literatuře o filozofických ústavech v Čechách a na Moravě*, in: Naše věda. Kritický měsíčník, XXIV, Brno 1946, s. 9–15.

³⁹ Dle statistických záznamů pro rok 1834, studovalo na mikulovském lyceu v tomto roce 119 žáků, naproti tomu do brněnského lycea docházelo 263 studentů. WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren. Brünnner Kreis*, II. Band, Brünn 1836, s. XLVII.

Vůbec prvním vzdělávacím institutem tohoto typu se v rámci monarchie stal roku 1802 piaristický ústav v Kremži.⁴⁰ V předbřeznové době došlo v některých z korunních zemí k rozvoji těchto ústavů, kupříkladu v oblasti Haliče existovala do roku 1817 filozofická studia pouze v Černovicích, avšak dle zpráv z roku 1840 je možné doložit činnost dalších ústavů v Přemyšli, Tarnově a Tarnopolu. Obdobná situace nastala také v Lombardii. Naopak k zániku ústavů došlo mezi lety 1817–1840 v oblasti Tyrolska a Dalmácie.⁴¹

S koncem školního roku 1848/1849 byla filozofická lycea definitivně zrušena. Vstoupila v platnost již dlouho chystaná reforma, jež s účinností od školního roku 1849/1850 nařizovala připojení dvouletého studia filozofie ke gymnáziím jako jejich sedmou a osmou třídu. Nově bylo zavedeno dvou stupňové studium a vyučovacím jazykem všech předmětů se stala němčina. Absolvování osmiletého studia a úspěšné složení maturitní zkoušky se staly podmínkou pro přijetí na univerzitu k dalšímu studiu.⁴²

⁴⁰ BART-BARTHENHEIM, s. 832; *Hof- und Staats- Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1817, s. 141–199.

⁴¹ *Hof- und Staats- Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, s. 141–199; UNGER, Wilhelm, *Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien in der gesammten deutsch-italienischen Provinzen der österreichischen Monarchie*, Wien 1840, s. 17.

⁴² ENGELBRECHT, s. 278–279; ŠTĚPÁNEK, s. 94–95.

2 Plzeňské školství na přelomu 18. a 19. století

Konec 18. století znamenal pro Plzeň dovršení dlouhé éry zotavování se ze škod a ztrát způsobených třicetiletou válkou. Téměř po sto padesáti letech se město alespoň přiblížilo své předbělohorské úrovni. Do konce první poloviny 19. století Plzeň také definitivně ztratila charakter pevnosti. Především zásluhou Martina Kopeckého, jenž zastával od roku 1828 funkci purkmistra, započalo nové období výstavby města. Na místě stržených městských hradeb byly zakládány sady, parky a na uvolněném prostranství byla budována nová zástavba. V osmdesátých letech 18. století bylo v Plzni celkem 457 domů, z nichž 142 připadalo na předměstí a zbylých 315 stálo ve vnitřním městě.⁴³ Již roku 1830 vzrostl počet domů na 548. Taktéž počtem obyvatel dosáhla Plzeň svého někdejšího rozsahu, dle údajů z roku 1786 žilo ve městě 5 246 lidí, přičemž 82 % tvořili Češi a zbylých 18 % Němci.⁴⁴ S postupným zakořeněním tereziánských a josefinských reforem převážil ve městě do konce poslední dekády 18. století německý ráz. Zřízením regulovaného magistrátu se stala němčina úředním jazykem, což bylo plně podporováno ze strany duchovenstva, škol a značné části měšťanských rodin, jejichž předkové ve velké míře pocházeli z německých měst. Vzhledem k tradičnímu, silně konzervativnímu postoji plzeňského obyvatelstva, byly rané záchvěvy národně obrozeneckého myšlení přijímány poněkud lhostejně. První tendence čelit germanizaci se v řadách plzeňské inteligence objevily až kolem roku 1816 s nástupem druhé generace národních buditelů. O počátek plzeňského obrozeneckého hnutí se největší měrou zasloužil učitel filozofického

⁴³ SCHALLER, Jaroslav, *Topographie des Königreichs Böhmen. Pilsner Kreis*, Wien 1788, s. 7.

⁴⁴ ČEPELÁK, Václav, *Dějiny Plzně 2. Od roku 1788 do roku 1918*, Plzeň 1967, s. 19–30.

ústavu Josef Vojtěch Sedláček. Právě on usiloval o navrácení českého jazyka do plzeňských škol.⁴⁵

Plzeňské školství je možné považovat za české až do nástupu tereziánského reformního úsilí. Již od druhé poloviny 14. století zde existovala městská latinská škola, na které však byl mateřský jazyk vyučován a zároveň v češtině probíhal i výklad některých předmětů. Po dobu své existence až do druhé poloviny 18. století se plzeňská městská škola těšila poměrně velkému významu. Školní mistři se zasloužili o příliv nových myšlenek, rukopisů a literární rozvoj. Řada absolventů latinské školy pokračovala v dalším studiu na zahraničních univerzitách. Dobré předpoklady pro školský rozvoj přinesl hospodářský vzestup města a dále také skutečnost, že většina školských mistrů se podílela na chodu městské samosprávy z pozice členů městské rady. Osnovy plzeňské školy obsahovaly zpočátku pouze tříletou gramatikální sekci, studenti, kteří aspirovali o další studium na univerzitě, museli pro dokončení kompletního humanitního studia absolvovat zbylé dva roky na jezuitském gymnáziu v Klatovech.⁴⁶ O dobrém postavení plzeňského ústavu svědčí počet členů jeho personálu, kdy zde vedle rektora, jenž celý ústav řídil, působil také kantor, varhaník, zvoník a různý počet školních mládenců, kteří pomáhali kantorovi s výukou. Zprávy o latinské škole utichly ve druhé polovině 18. století.⁴⁷ Aktivní školský život tohoto ústavu dozníval s největší pravděpodobností již od 30. let 18. století následkem špatného ekonomického hospodaření městské rady.⁴⁸ Je však nasnadě se domnívat, že nedošlo zcela k jeho zániku. Řádoví členi dominikánů patrně i nadále udržovali vyučování alespoň v omezené míře, neboť po

⁴⁵ FELIX, Emil, *Literární Plzeň v obryse. Od národního obrození k státní samostatnosti*, Plzeň 1933, s. 5–7.

⁴⁶ SUCHÁ, Milada, *Plzeňské Klementinum. Historie jedné budovy*, in: *Minulost Plzně a Plzeňska 3*, Plzeň 1960, s. 158.

⁴⁷ HEJNIC, Josef, *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století)*, Praha 1979, s. 39–51.

⁴⁸ To je doloženo přítomností státní renovační komise mezi lety 1734–1736, jež měla na žádost části měšťanstva přezkoumat zmanipulované plzeňské hospodářství. K ní ZEMAN, Adolf, *Plzeň v první polovině XVIII. století*, Plzeň 1947.

zrušení jezuitského řádu a gymnázia v Klatovech (1778) město Plzeň zažádalo o rozšíření latinské školy o humanitní sekci, tzn. na úroveň gymnázia. V průběhu 18. století došlo také k obnovení řádového vyučování ve františkánském klášteře. Dostupné prameny zachovaly částečné svědectví k činnosti františkánské školy v šedesátých letech 18. století.⁴⁹

K oživení školního života v Plzni přispěly až tereziánské a josefínské reformy. Pro potřeby nižšího školství byla vedle předměstských triviálních škol dva roky po vydání Všeobecného školského řádu přímo ve městě založena hlavní škola. Zprvu fungovala jako dvojtřídní, roku 1780 došlo k rozšíření o třetí třídu a konečně v roce 1813 se po připojení čtvrté třídy stala úplnou hlavní školou.⁵⁰ Vyučování na tomto typu škol probíhalo v německém jazyce a plzeňská škola nebyla v tomto ohledu výjimkou, přestože byla zpočátku tvořena pouze dvěma třídami. Žáky hlavní školy byly především děti měšťanských rodin, chudší děti docházely na vyučování do triviálních škol v Bolevci či Skvrňanech, kde probíhala výuka v českém jazyce. Ředitelem hlavní školy se při jejím založení stal městský rada Jakub Krieger a výuka katechismu byla svěřena knězi z františkánského kláštera. Členi františkánského řádu se od roku 1792 až do zrušení konventu ve velké míře podíleli na výuce a řízení školy. K rozšíření vzdělání žáků přispěl hojně také učitel František Křepelka, jenž kolem roku 1789 založil pro potřeby hlavní školy malou knihovnu.⁵¹ Jako školní budova sloužily od roku 1784 prostory bývalého kláštera dominikánek u sv. Anny, v místě dnešní studijní a vědecké knihovny. Konvent dominikánek byl rozpuštěn na základě josefínských reforem poté, co jeho řeholnice odmítly přestoupit k řádu sv. Voršily a zahájit ve svém klášteře vzdělávání dívek.⁵² Budova bývalého konventu a

⁴⁹ Rukopis *Exercitia octiduana pro Novitiatu Plsnensi. Descripta, et compacta sub Magisteriatu Patris Philemonis Sowadina Anno 1767*, sign. 21 M R 99 se nachází ve fondech Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.

⁵⁰ KOŠÁK, František, *Ze školy farní ke škole hlavní*, Plzeň 1921, s. 2.

⁵¹ VOLF, Josef, *První školní knihovna v Plzni r. 1789*, in: *Plzeňsko* 4, 1922, 1, s. 58.

⁵² SUCHÁ, s. 155–157.

kostela sv. Anny byla v lednu roku 1783 dána do dražby, v níž jí odkoupilo město za 11 625 zl. 30 krejcarů.⁵³ Prostory pro vyučování byly zajisté velmi stísněné, neboť je hlavní škola záhy začala sdílet také s gymnáziem, jež muselo být přesunuto z již nevyhovující renesanční budovy bývalé latinské školy, která stála na náměstí mezi katedrálou sv. Bartoloměje a radnicí. Budova „u jeptišek“ se západním a severním křídlem, původně obývaná dvaceti sedmi řeholnicemi, musela nyní pojmout průměrně sedm set lidí. V přízemí a prvním patře byly situovány třídy hlavní školy a byty jejích učitelů. Každá třída sestávala ze dvou bývalých cel. Roku 1795 hlavní školu navštěvovalo 607 žáků a učitelé se svými rodinami čítali 34 osob.⁵⁴ Přízemí budovy obývali ještě další nájemníci v počtu 24 osob. Druhé patro bylo vyhrazeno gymnáziu a bytům jeho pěti profesorů a prefekta. Počet studentů gymnázia byl proměnlivý, nejméně žáků mělo gymnázium roku 1787, kdy jej navštěvovalo 52 dětí, naproti tomu nejvyšší počet studentů byl 574. Roku 1795 studovalo na gymnáziu 124 žáků.⁵⁵ Neustále rušno bylo také v bývalém rajském dvoře, kde stála městská váha, skladiště a pumpa. Přes časté stížnosti učitelů fungoval školní život v takto neutěšených podmínkách téměř dvacet let, než došlo k rozsáhlé adaptaci celé budovy.⁵⁶

Financování činnosti hlavní školy a učitelských platů je možné vysledovat z údajů, jež poskytují školní fase. Příjmy škol tvořilo několik složek, a sice největší podíl představovaly peníze od obcí a školné, dále nadační fondy a skromné výdělký ze školních pozemků.⁵⁷ Platové podmínky učitelů hlavní školy nebyly tak špatné jak se obvykle soudí. Roční příjem pedagogů se pohyboval mezi 228–278 zl. ročně, výjimku

⁵³ HRUŠKA, Martin, *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*, Plzeň 1883, s. 254.

⁵⁴ Tamtéž, s. 159.

⁵⁵ MANNL, Oswald, *Dreißigster Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums zu Pilsen für das Schuljahr 1906*, Pilsen 1906, s. 7.

⁵⁶ HRUŠKA, s. 280.

⁵⁷ NA, České gubernium – školní fase, kar. 4, školní fase pro rok 1772–1869.

tvořili učitelé dívčího oddělení, ti byli ohodnoceni pouze 122 zl. ročně. Ředitelský plat je pak možné zaokrouhlit na 313 zl.⁵⁸

Až do konce druhého desetiletí 19. století neexistoval přímo ve městě k německé hlavní škole žádný protiklad. Změna nastala až s rozšířením obrozeneckých myšlenek i do západočeské metropole a díky iniciativě profesora filozofického ústavu Josefa Vojtěcha Sedláčka. Nejpodstatnějším výsledkem Sedláčkových buditelských snah se roku 1819 stalo založení české triviální školy v Plzni jako protipólu německé hlavní školy. Sedláčkem založený ústav se pochopitelně nikdy neocitl v pozici vážného konkurenta německé školy. Do té i nadále docházela většina dětí plzeňských měšťanů, zatímco český ústav navštěvovalo v době jeho založení pouhých 142 dětí převážně z rodin řemeslníků, podruhů a byl tvořen pouze jednou třídou. Pro vyučovací prostory české školy vyhradila městská rada přízemní místnosti v městském chudobinci při špitále Máří Magdaleny, v místě dnešního krajského soudu na rohu dnešní Sedláčkovy a Veleslavínovy ulice.⁵⁹ Z dostupných pramenů je možné soudit, že česká škola neměla mezi měšťany převážně německé Plzně příliš vážené postavení. Sama městská rada přispěla na chod tohoto ústavu 6 sáhů dřeva, a to pouze u příležitosti jeho založení.⁶⁰ Největšího zastánce našel český ústav v osobě plzeňského arciděkana Antonína Hlavana, který po několik let zastával funkci školního dozorce a založil nadaci pro chudé žáky. O učitelský plat se pak zasloužili právováreční měšťané, kteří zrušili funkci várečného dozorce a jeho plat ve výši 300 zl. ročně přenechali učitelům české školy.⁶¹ Záznamy ve školní knize pamětní psané ředitelem ústavu Janem Rychtářkem, končí

⁵⁸ HANZAL, Josef, *Z dějin západočeského školství v době obrozenecké*, in: *Minulostí západočeského kraje 6*, Plzeň 1968, s. 161.

⁵⁹ VAVŘÍK, Jan, *Ze staré školy plzeňské*, Plzeň 1921, s. 15–51.

⁶⁰ V tehdejších poměrech vystačilo takové množství dřeva na vytápění přibližně jednu zimu.

⁶¹ VAVŘÍK, s. 15.

zmínkou o vleklých sporech o povýšení českého ústavu na úplnou hlavní školu.⁶² K prosazení tohoto cíle došlo konečně až roku 1860.

Pro účel této práce je však daleko podstatnější sledovat vývoj plzeňských vzdělávacích ústavů v oblasti vyššího školství. Vedoucí úlohu této sféry zastávalo gymnázium, jež navázalo na tradici staré měšťanské latinské školy. Dvorským dekretem z 25. října 1776 byly k původně trojtřídní latinské škole přičleněny dvě navazující humanitní třídy, čímž došlo k její transformaci v plnohodnotné gymnázium.⁶³ Žádost o jeho zřízení vzešla ze strany města po zrušení činnosti jezuitů na klatovském gymnáziu. Řízení nového ústavu připadlo přímo krajskému hejtmanovi a výuka i nadále zůstala v rukách členů dominikánského řádu. V souladu s tereziánskými nařízeními už však neprobíhalo vyučování v češtině, nýbrž první dva roky německy a další ročníky latinsky. Poté, co dominikánský řád podlehl josefínským reformám a jeho konvent tak roku 1783 v Plzni zanikl, působili někteří bývalí dominikánští profesori na gymnáziu ještě čtyři léta.⁶⁴ Odchodem dominikánů v roce 1783 se však začala odvíjet nová zásadní etapa plzeňského školství. Uprázdňená profesorská místa byla obsazena členy premonstrátského řádu z tepelského kláštera.

Tepelský klášter již v době příchodu premonstrátů do Plzně prošel přestavbou v duchu osvícenství, a to jak v oblasti fungování kláštera, tak v přístupu ke školství. Školská činnost tepelských premonstrátů v západních Čechách měla koncem 18. století již velmi rozsáhlou a dlouholetou tradici. První písemné zmínky o klášterním teologickém učení pocházejí z roku 1550, nedlouho poté byla premonstráty založena městská škola v Teplé a řada menších farních škol, čímž byl položen základ premonstrátské školské sítě, která z větší části vydržela až do konce 19. století.⁶⁵ Rozvinutí osvícenských myšlenek v Teplé je spojeno

⁶² Archiv Města Plzně (dále jen AMP), Česká triviální škola Plzeň 1818–1906, inv. č. 12, sign. 6 b 74.

⁶³ MANNL, s. 4.

⁶⁴ MAYER, Pavel, *Dominikáni v Plzni*, Praha 2001, s. 13–14.

⁶⁵ HLINOMAZ, Milan, *Příspěvek tepelského kláštera k rozvoji školství v západních Čechách*, in: *Minulostí západočeského kraje* 44, Plzeň 2009, s. 73–76.

s osobou opata Kryštofa Heřmana hraběte Trautmannsdorfa.⁶⁶ Přestože zpočátku přistupoval k osvícenským opatřením čistě pragmaticky s vidinou zalíbit se Vídni, lze se domnívat, že alespoň v oblasti školství byl upřímně přesvědčen o správnosti osvícenské vize všeobecné vzdělanosti. V této otázce však mnohdy narazil na odpor ze strany svých klášterních spolubratří. V rámci podpory vzdělanosti nechal Trautmannsdorf z vlastní iniciativy přímo v klášteře založit hlavní školu, na níž však umožnil studovat i mladým šlechticům, kteří neuvažovali o vstupu do kláštera. Náhlá přítomnost světské složky pochopitelně nebyla zcela po vůli celému konventu. Opat Heřman však tímto krokem a zároveň tím, že dovolil i mladým klerikům studovat praktické obory jako astronomii, metalurgii, lékařství či práva, mimoděk uchránil tepelský klášter před zrušením. Útokům ze strany radikálních osvícenců o neužitečnosti klášterů tak mohl čelit argumentem, že klášter a jemu přidružené školy vychovávají nejen zbožné duchovní, ale i užitečné občany státu.⁶⁷ Tepelští premonstráti tak unikli oběma vlnám rušení klášterů v letech 1781–1784.⁶⁸ Uvnitř samotného konventu se také koncem 18. století začala formovat nová generace kleriků, jež požadovala přiblížení náboženství vědě. V čele této skupiny stál magistr filozofie Vavřinec Chrysostom Pfrogner, jenž stanul ve funkci představeného kláštera dvanáct let po Trautmannsdorfově smrti.⁶⁹ Jestliže byl za Heřmanova života těžištěm působení osvícenských kroků v oblasti školství převážně samotný tepelský klášter, pak během vlády opata Pfrognera došlo k jeho přesunu přímo do největší západočeské

⁶⁶ Pocházel z chudší větve známého rakouského rodu. Vstup do kláštera byl v jeho případě jistým zaopatřením, neboť měl třináct sourozenců. Do Tepelského kláštera přišel již roku 1743. Rozhodujícím momentem jeho dalšího působení v klášteře se pak stal rok 1767, kdy byl snad i díky pokynu Marie Terezie zvolen opatem. Zemřel roku 1789. HLINOMAZ, Milan, *Tepelský opat osvícenec, hrabě Heřman Trautmannsdorf*, in: Sborník chebského muzea 2000, Cheb 2001, s. 63–70.

⁶⁷ HOFFMANN, František, *Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně*, in: Minulostí západočeského kraje 36, Plzeň 2001, s. 85–88.

⁶⁸ Blíže viz HLINOMAZ, Milan, *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003, s. 68–71.

⁶⁹ HOFFMANN, s. 87.

metropole, tedy do Plzně. Ta se díky vlivu premonstrátů mohla opět stát sídlem rozvoje kultury a inteligence.

3 Filozofický ústav v Plzni

Otevření filozofických studií pod taktovkou tepelských premonstrátů znamenalo nejen pro plzeňské školství, ale i samotnou Plzeň začátek zcela nové epochy. Bližší informace o okolnostech založení plzeňské filozofie poskytuje rukopis dějin tohoto ústavu, jehož autorem byl profesor Ferdinand Kugler.⁷⁰ Návrh na založení filosofických studií v západních Čechách, a to buď v tepelském klášteře či v Plzni, vzešel z pražské konzistoře, která jej vypracovala na základě dvorského dekretu z 8. května 1802. Podnětem k tomu byla žádost opata Pfrognera na otevření soukromého gymnázia přímo v tepelském klášteře.⁷¹ Finálním rozhodnutím o místě zřízení filozofického ústavu byl pověřen krajský hejtman svobodný pán z Hesslova, který již v srpnu 1802 zahájil v Teplé jednání s Pfrognerem.⁷² Ten se v této záležitosti zcela jednoznačně přikláněl k otevření filozofie v Plzni. Argumentoval tím, že v Teplé nejsou pro takový ústav vhodné podmínky, neboť v klášteře není dostatek místa, je vzdálen od města třičtvrtě hodiny a má velmi špatné spojení, které je v zimě ještě více problematické kvůli velkému množství sněhu. Naproti tomu v Plzni se již nachází veřejné gymnázium, má vyhovující budovu i spojení a vhodné podmínky pro ubytování profesorů i studentů.⁷³ Výsledek jednání, tedy zřídit filozofický ústav v Plzni, byl potvrzen dvorským dekretem 7. ledna 1804. Samotný ústav byl posléze slavnostně otevřen 3. listopadu 1804.⁷⁴ Zprvu byly pro posluchárny filosofie obstarány místnosti v soukromém domě Vojtěcha Hruzy č. p. 60 na rohu dnešní Veleslavínovy a Perlové ulice.⁷⁵ Jednalo se pouze o prozatímní umístění ústavu, dokud nebude dokončena adaptace budovy bývalého

⁷⁰ AMP, Filozofický ústav (dále jen FÚ), Geschichte der philosophischen Lehranstalt in Pilsen, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² GRASSL, Franz Xavier, *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, Pilsen 1910, s. 22.

⁷³ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt in Pilsen, inv. č. 7, sign 13 b 131.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ SUCHÁ, *Plzeňské Klementinum*, s. 161.

kláštera dominikánek, v níž sídlilo gymnázium a kam město zamýšlelo přesunout také filozofický ústav. Rozsáhlé přestavby byly dokončeny roku 1808, avšak svému účelu začala budova plně sloužit až na podzim roku 1810.⁷⁶

Tepelští premonstráti sehrávali již od počátku hlavní roli v řízení ústavu. Pozici vrchního inspektora, tedy ředitele filozofických studií, zastával vždy opat tepelského kláštera, z jehož rozhodnutí byli jmenováni profesori ústavu a od roku 1806 také prefekt plzeňského gymnázia. Pfrogner ve své osobě do roku 1806 snoubil obě tyto funkce, poté se zřekl úřadu prefekta ve prospěch Evermonda Ardelta.⁷⁷ Již od založení ústavu kladl opat Pfrogner značný důraz na jeho řádné vybavení, pro studijní účely věnoval ústavu velkou část knihovny tepelského kláštera a od zemského výboru získal pro ústav příspěvek ve výši 232 zlatých, z čehož bylo za 174 zlatých zakoupeno vybavení pro fyzikální kabinet.⁷⁸ První rok fungování ústavu zde působili pouze dva profesori Lambert Hochberger, jenž vyučoval náboženství a Ludolf Heidler, který vedl kurz filosofie. Již roku 1805 byl pedagogický sbor posílen o profesora matematiky a fyziky Bruna Handgrettingera.⁷⁹ Kvůli nedostačujícímu personálnímu obsazení byly na filozofickém ústavu vyučovány do školního roku 1808/1809 pouze čtyři povinné předměty, a sice náboženství, fyzika, matematika a filozofie, která v sobě zahrnovala psychologii, logiku, metafyziku a morální filozofii. První čtyři léta fungování postrádal ústav výuku dějepisu a řečtiny. Tento nedostatek byl napraven až na apel zemského gubernia ve školním roce 1808/1809, konkrétně v jeho druhém semestru, kdy se poprvé v klasifikačních katalozích ústavu objevuje kolonka pro hodnocení předmětu obecná historie a řečtina.⁸⁰ Profesorem obecných dějin byl jmenován Ferdinand

⁷⁶ V dubnu 1809 musela být budova vyklizena a sloužila jako lazaret pro raněné, kteří byli do Plzně přiváženi po bitvě u Řezna. Tamtéž, s. 162.

⁷⁷ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127.

Kugler, řečtinu suploval profesor gymnázia Stanislav Zauper.⁸¹ Vzhledem k povaze dochovaných pramenů není možné s přesností určit, kolik profesorů celkem ústavem prošlo, a u většiny zmíněných ani jak dlouho zde působili. Kuglerův rukopis útržkovitě hovoří pouze o profesoru Heidlerovi, jenž se stal roku 1817 farářem v Liticích, profesor Klinger odešel roku 1821 na faru do Dobřan a profesor Tchamler byl roku 1830 jmenován v Teplé děkanem.⁸² S plzeňským lyceem je možné spojit též jméno profesora Aloise Martina Davida, který byl ve své době kapacitou v oboru astronomie a tu v Plzni také vyučoval.⁸³ Pro ústav obstaral řadu astronomických přístrojů a předložil návrh na vybudování observatoře, ten však byl pro svou nákladnost městským magistrátem zamítnut.⁸⁴

Stejně tak jako na ostatních filosofických ústavech v monarchii bylo i v případě plzeňského ústavu studium dvouleté, po každém semestru zakončené postupovými zkouškami před komisí. Klasifikační stupnice se skládala celkem ze čtyř možných hodnocení. Nejlepší známkou jakou mohl student získat, bylo hodnocení *eminenter*, dále následovalo získání jedničky, dvojky a nejhorší trojky. V případě, kdy byl student ohodnocen dvojkou, mohl zažádat zemské gubernium prostřednictvím biskupské konzistoře o opravnou zkoušku z daného předmětu.⁸⁵ Pokud se však jednalo o dvojku z náboženství a student u opravné zkoušky znovu neuspěl, následovalo ukončení studia bez možnosti opakování ročníku. Vyloučení ze studií mělo následovat i v případě získání trojky a to z jakéhokoli předmětu. Klasifikační katalogy filozofického ústavu však nesvědčí o striktním dodržování tohoto pravidla. U mnoha případů je

⁸¹ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Profesor Alois Martin David byl po svých studiích roku 1800 jmenován c. k. astronomem Království českého, stal se ředitelem klementinské hvězdárny a roku 1805 děkanem filozofické fakulty pražské univerzity. Roku 1816 stanul ve funkci rektora pražské univerzity a vedl tak doktorskou promoci J. V. Sedláčka, F. Kuglera a M. Tschammlera. HLINOMAZ, Milan, MILDORFOVÁ, Lucie, *Alois Martin David (8. 12. 1757–28. 2. 1836). K 250. výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*, in: Sborník muzea Karlovarského kraje 16, Cheb 2008, s. 125–129.

⁸⁴ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁸⁵ NA, České gubernium – publicum, 1816–1825, inv. č. 2624, kar. 7496.

možné pozorovat, že pokud byl student ohodnocen trojkou v některém z vedlejších předmětů, tedy historii či řečtině, jeho studium ukončeno nebylo.⁸⁶ Tento fenomén a míra tolerance neúspěšnosti studentů a možnosti pokračovat ve studiu i přes špatnou klasifikaci, byla v průběhu existence ústavu proměnlivá, což úzce souviselo se změnami ve funkci ředitele školy. Vyloučení ze studií bylo dvojího typu, a sice podmíněné, které pro studenta znamenalo odchod z daného ústavu, avšak možnost dokončit filozofii na jiné škole, zatímco vyloučení okamžité znamenalo ukončení studia bez možnosti dostudovat jinde. V opačném případě, tedy pokud měl student vynikající prospěch, měl nárok na získání stipendia, popřípadě mu byla alespoň z části hrazena studia z některé nadace.

Vyučovacím jazykem základních předmětů jako náboženství, filozofie, matematiky a fyziky byla latina, v případě ostatních předmětů mohla být výuka vedena německy. K pozvolnému oživení českého jazyka a rozvoji národně obrozeneckého cítění došlo jak na filozofickém ústavu, tak na gymnáziu s příchodem Josefa Vojtěcha Sedláčka coby profesora matematiky. Sedláček byl na vlastní žádost roku 1817 jmenován profesorem českého jazyka, což bylo plně podporováno ze strany guberniálního referenta Tvrdého, jenž v té době v Plzni působil.⁸⁷ Nutno podotknout, že Sedláček tento krok učinil až poté, co byl roku 1816 vydán oficiální dvorský dekret, jenž umožnil návrat výuky češtiny do škol.⁸⁸ Od chvíle kdy Sedláček nastoupil do profesorské funkce v roce 1810, až do zmíněného roku 1817 nejsou v jeho školské činnosti patrné žádné buditelské tendence. Ačkoli byly hodiny českého jazyka nepovinné, navštěvovalo je značné množství studentů, hned od počátku měl Sedláček kolem 150 posluchačů.⁸⁹ Největší pochopení z řad německých kolegů pedagogů se Sedláčkovi dostávalo od profesora řečtiny Zaupera.

⁸⁶ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128.

⁸⁷ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁸⁸ *Die Rechte der böhmisch-ceschischen Sprache an den politischen und Gerichtsämtern sowie den höhern und niedern Schulen Böhmens, Mährens und Schlesiens*, Leipzig 1846, s. 6.

⁸⁹ SPĚVÁČEK, Václav, *Plzeňský vlastenec*, Plzeň 1958, s. 57.

Ten, ačkoli byl stejně jako všichni pedagogové ústavu formován prostředím tepelského kláštera, se svojí tolerancí vůči českému živlu od svých německých kolegů odlišoval. Byl znám také svým veskrze pozitivním postojem k filozofii Bernarda Bolzana, která utvářela jeho pojetí křesťanství a katolicismu, a o které si velkou část svého života dopisoval s J. W. Goethem. I pro tyto své postoje, jimiž se od svých klášterních bratří odlišoval, se Zauper na sklonku svého života neuchýlil zpět do kláštera, jak bylo zvykem, ale dožil v Plzni, kde je také pohřben.⁹⁰

Pro pochopení významu a vlivu filozofického ústavu ve společnosti je důležité vzít v potaz také jaké smýšlení a tendence pramenily od vedení školy, a tedy čím byli posluchači ústavu nejvíce formováni. V případě plzeňského ústavu byla nejvíce uplatňována Pfrognerova osvícenská filozofie. Zakládala se v podstatě stále na aristotelské filozofii a mířila proti středověké scholastice. Z Pfrognerova pohledu měl tedy tepelský klášter přeneseně působit na filozofickém ústavu jako centru vědy, vzdělání, výchovy a zbožnosti. Tento postoj byl v daném období velmi důležitý, neboť z plzeňské filozofie vytvářel vědecky založený ústav v době, kdy takovéto ústavy téměř neexistovaly.⁹¹ Přestože se filozofická lycea těšila značné akademické svobodě, nezůstala nicméně stát zcela stranou byrokratických opatření františkovského státu. Z obavy před šířením revolučních myšlenek byla kontrolována činnost pedagogů také na filozofických lyceích. Z toho důvodu musel každý z vyučujících podepsat prohlášení, že není členem žádných tajných spolků a organizací. Tato opatření byla ještě více umocněna zvláště po tzv. Bolzanově aféře mezi lety 1821–1822. O celém vývoji a významu těchto událostí konkrétně pro plzeňskou filozofii svědčí i Kuglerův rukopis dějin ústavu. Ten zmiňuje, že se již od roku 1818 ředitel ústavu Miesner snažil zabránit jakýmkoli zásahům do chodu školy ze strany církevních i světských státních úřadů. Avšak po událostech na pražské univerzitě a

⁹⁰ Blíže viz BOK, Václav, *Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper*, in: *Minulostí západočeského kraje 6*, Plzeň 1968, s. 119–136.

⁹¹ HOFFMANN, s. 92–103.

sesazení Bernarda Bolzana roku 1819 se již nařízením omezujícím samosprávu lyceí nedalo zabránit. Od roku 1821 byla v rámci těchto nařízeních zavedena společná zpověď a přijímání žáků lycea i gymnázia, přičemž účast studentů byla kontrolována školním prefektem.⁹² Nařízením konzistoře byl pak plzeňský arciděkan Kordík jmenován náboženským komisařem a měl dohlížet na výuku náboženství a zkoušky. Tento krok však narazil na odpor u pedagogického sboru, a tak nebyla Kordíkova pozice profesory příliš respektována.⁹³

Na základě Kuglerova rukopisu není možné sestavit ucelený přehled dění na plzeňské filozofii. Záznamy se až na výjimky omezují převážně na informace o změnách učebního plánu, o nových školských nařízeních popřípadě se týkají změn na nejrůznějších postech krajských úředníků, kteří byli pověřeni dozíráním na chod ústavu. Pochopitelně jsou zaznamenány i změny na postu tepelského opata. Každoroční zápisy shrnující hlavní události školního roku jsou dovedeny pouze do léta 1839, přičemž ústav sám zanikl až o deset let později připojením ke gymnáziu.⁹⁴

3.1 Analýza studentstva

Pro sestavení ucelenějšího pohledu a posouzení významu plzeňského filozofického lycea nesmí být opomenuta podrobnější analýza posluchačů tohoto ústavu. Pro tento úkol je možné využít dochované záznamy hromadné povahy, jež byly v porovnání se zpracováním dějin ústavu vedeny daleko pečlivěji. Jde o údaje, jež poskytují imatrikulační knihy, které obsahují data pro roky 1809–1849, tedy téměř pro celou dobu existence ústavu. Kromě informace o věku studenta obsahují také záznam o místě bydliště, místě předchozího studia a především o profesi

⁹² AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign 13 b 131.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Filozofický ústav splynul s gymnáziem až v polovině školního roku 1849/1850. První semestr tedy studenti ještě absolvovali na lyceu.

otce zapsaného posluchače.⁹⁵ Jsou tedy vhodným materiálem pro socioprofesní a teritoriální stratifikaci studentů. Pro posouzení úspěšnosti studia jednotlivých posluchačů ústavu lze použít dochované hlavní katalogy, jež obsahují klasifikační údaje.⁹⁶ V nich jsou dochovány záznamy pro převážnou část doby trvání ústavu tedy 1805–1849.

Pro detailnější analýzu je nutné nejprve stanovit celkový počet posluchačů, kteří plzeňskou filozofii navštěvovali. K tomuto účelu je nutné využít všech dostupných pramenů tedy imatrikulačních knih, hlavních katalogů a také rukopisu dějin ústavu, z nichž je možné získat údaje o počtu studentů pro jednotlivé školní roky. V případě Kuglerova rukopisu se však jedná o číslo dané součtem studentů prvního i druhého ročníku, a to bez bližšího rozlišení. Tedy není určeno, jaký počet studentů navštěvoval první ročník a kolik studentů bylo v ročníku druhém.

Neúplné záznamy imatrikulačních knih ústavu uvádějí pro léta 1809–1849 jména celkem 2 715 chlapců, kteří byli zapsáni do studia. Pro určení celkového počtu studentů je tedy zapotřebí doplnit údaje pro prvních pět let existence ústavu. Dle záznamů v Kuglerově rukopisu dějin bylo při založení lycea do prvního ročníku studia zapsáno 43 posluchačů. Zbývá získat údaje o počtu imatrikulovaných studentů pro čtyři školní roky, a to 1805/1806, 1806/1807, 1807/1808 a 1808/1809. Vzhledem k tomu, že Kugler uvádí počet studentů v každém školním roce a zároveň jsou v hlavních katalozích pro stanovené roky dostupné záznamy o počtu absolventů, lze jednoduchým výpočtem odhadnout potřebné údaje. Hlavní katalogy, v nichž jsou zaznamenána data od školního roku 1805/1806, jsou zdrojem informací o klasifikaci každého žáka po celou dobu jeho studia. Záznamy začínají klasifikací studentů, kteří tento školní rok absolvovali první ročník studia.⁹⁷

⁹⁵ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125; AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1840–1849, inv. č. 2, sign. 13 b 126.

⁹⁶ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128.

⁹⁷ Zcela tedy chybí záznam o tom, kolik studentů z prvního roku fungování lycea tento ústav úspěšně absolvovalo.

Dle Kuglera navštěvovalo filozofická studia ve školním roce 1805/1806 celkem 64 studentů, roku 1806/1807 celkem 70 studentů, roku 1807/1808 celkem 76 a v roce 1808/1809 zde studovalo celkem 73 posluchačů.⁹⁸ Na základě dostupných dat lze usoudit, že pokud filozofický ústav ve školním roce 1806/1807 navštěvovalo celkem 70 studentů, přičemž v témže roce absolvovalo druhý ročník 26 posluchačů, je pravděpodobné, že zbylých 42 je počet chlapců zapsaných k prvnímu roku studia. Pokud bude obdobně postupováno i v případě následujících let, je možné získat alespoň hrubou představu o počtu studentů zapsaných do prvního ročníku. Pro školní rok 1807/1808 lze stanovit počet zapsaných do studia v počtu 45, pro následující rok 1808/1809 je to pak 40 zapsaných studentů. Vzhledem k absenci údajů o počtu absolventů druhého ročníku ve školním roce 1805/1806, nelze tento postup uplatnit pro zjištění počtu zapsaných pro tento rok. Je tedy možné pracovat pouze s údaji o klasifikaci, z nichž vyplývá, že roku 1805/1806 bylo za absolvování prvního ročníku ohodnoceno 37 chlapců. Avšak již není možné potvrdit, zda k závěrečným zkouškám skutečně došli všichni posluchači, kteří byli tento rok ke studiu zapsáni. Součtem zjištěných čísel lze dojít k závěru, že plzeňským filozofickým ústavem prošlo přibližně 2 922 studentů. Pro eliminaci zkreslení výsledků bude však veškerá další analýza vycházet z čísla zjištěného z přímých údajů imatrikulačních knih tedy z čísla 2 715.

Během sledovaných let je možné v dochovaných pramenech pozorovat období poklesu a opětovného vzestupu počtu studentů. Klesající tendenci lze zaznamenat pro léta 1815–1823, kdy počet studujících nepřekročil 70 žáků ročně. Největší pokles připadá na rok 1817, kdy měl ústav pouze 61 studujících. Nejméně studentů zapsaných do prvního ročníku je zaznamenáno roku 1821, jednalo se pouze o 28 imatrikulovaných.⁹⁹ Počínaje rokem 1824 počet studujících skokově

⁹⁸ AMP, FÚ, Geschichte der philosophische Lehranstalt, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

⁹⁹ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127.

narostl, a to v některých letech až trojnásobně oproti předchozímu období. Pomyslného vrcholu dosáhla plzeňská filozofie roku 1828, kdy zde studovalo 210 chlapců. Poté je možné pozorovat v podstatě stabilní vývoj, kdy měl ústav až do svého zániku průměrně 140 studentů ročně. Tento nárůst zajisté v určité míře souvisí s nárůstem počtu studentů plzeňského gymnázia v tomto období. Stejný vzorec nárůstu počtu studentů je možné pozorovat také v případě filozofického lycea v Českých Budějovicích, i zde skokově narůstá rokem 1824.¹⁰⁰

Záznamy dochovaných studijních katalogů poskytují v neposlední řadě také informaci o zemi původu každého studenta a místě jeho bydliště. Není překvapující, že 98 % zapsaných uvedlo jako svojí rodnou vlast Čechy. Avšak vzhledem k poněmčování a častému latinskému komolení příjmení není možné s jistotou vyhodnotit, v jakém poměru byla zastoupena česká a německá národnost. Zbývající 2 % studentů (přesněji 63 chlapců) pak tvořili žáci, kteří jako svoji zemi původu uvedli Moravu (konkrétně 37 chlapců), Rakousko (10), Uhry (3), Lužici (2), Polsko (2), Slezsko (3), Bavorsko (3), Brabantsko (1), Štýrsko (1) a Španělsko (1). V případě zahraničních studentů se převážně jednalo o syny obchodníků, úředníků popřípadě lékařů, které do Plzně přivedly jejich pracovní povinnosti či zájmy. Zcela jistě tyto rodiny pobývaly v Čechách již delší dobu, neboť každý z chlapců vystudoval některé z českých gymnázií, ať už v Plzni, Praze, Žatci nebo České Lípě. Pouze v případě jednoho studenta z Uher byla jako místo předchozího studia uvedena Vídeň.¹⁰¹

K nejpodstatnějším aspektům hodnocení významu jakékoli vzdělávací instituce patří rovněž vymezení její spádové oblasti. V případě plzeňského filozofického ústavu jsou údaje o bydlišti studentů v pramenech uvedeny pro 92,2 % (tj. 2502) studujících. Pouze pro první

¹⁰⁰ Podrobněji viz NOVOTNÝ, Miroslav, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace studentů českobudějovických vyšších a středních škol v první polovině 19. století*, in: *Historická demografie* 31, Praha 2007, s. 130.

¹⁰¹ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128.

rok existence ústavu tato data zcela chybí. V letech 1844–1849 se pak v katalozích objevují značné mezery v zaznamenávání údajů, nejvíce v roce 1849. Což je zcela pochopitelný jev s přihlédnutím ke skutečnosti, že počínaje tímto školním rokem byla lycea zrušena a vstoupily v platnost nové správní reformy z roku 1848.

Nejprve je možné přistoupit k rozdělení studentů podle větších územně správních jednotek, tedy podle správního rozdělení z let 1751–1850.¹⁰² Nejvíce studentů přicházelo na plzeňský filozofický ústav především ze západních, jihozápadních a severozápadních Čech, výrazně méně pak ze středních a severovýchodních Čech. V největší míře lyceum zásobil pochopitelně historický Plzeňský kraj, za celou dobu existence ústavu tvořili chlapci z Plzeňského kraje 38 % (tj. 1038) studentstva. Přičemž přímo z hostitelského města pocházelo 273 studentů, tedy 10 % všech imatrikulovaných. Západní Čechy pak byly zastoupeny i Loketským krajem, odkud se na studia do Plzně vydalo 307 mládenců, tvořili tak 11 % lyceistů. Přesunutím pozornosti směrem na jihozápad, je možné pozorovat, že se značným odstupem za plzeňským krajem stál kraj Klatovský, z něž přišlo studovat do Plzně 338 chlapců (tj. 12 %). Tento odstup byl zřejmě do jisté míry způsoben nižším počtem obyvatel Klatovského kraje oproti Plzeňskému.¹⁰³ Pomyslnou hranici, na níž začala plzeňská filozofie konkurovat českobudějovické, tvořil prácheňský kraj. Konkrétně města Horažďovice, Strakonice a Písek. Plzeňská filozofie v celém kraji získala 145 (tj. 5 %) studentů. Zatímco v Horažďovicích dosáhla obě lycea zhruba stejného počtu studentů, plzeňské 18 a českobudějovické 24, v případě Strakonic a Písku hovoří čísla jednoznačně ve prospěch Českých Budějovic. Plzeň zde získala 26 strakonických studentů a 8 píseckých, oproti tomu se do Českých Budějovic vydalo studovat 36 chlapců ze Strakonic a 78 z Písku. Pro

¹⁰² Šlo o 16 krajů v Čechách a 5 na Moravě. K podrobnějšímu vymezení krajů srov. např. PALACKÝ, František, *Popis království Českého*, Praha 1848.

¹⁰³ SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, sechster Band, Prag 1838, s. XXI; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, siebenter Band, Prag 1839, s. XXIII.

budějovické lyceum znamenal jihočeský region přeci jen majoritní spádovou oblast, z níž přišlo studovat 76,9 % (tj. 1560) veškerých posluchačů jihočeského ústavu. Ze zbytku Čech se sem vydalo už jen zhruba 469 mládenců.¹⁰⁴ Oproti tomu z hlavní spádové oblasti plzeňské filozofie přišlo do západočeské metropole studovat 66 % (tj. 1828) lyceistů a z ostatních českých i moravských krajů 664 chlapců. Poněkud stranou mimo vymezené kraje stojí Praha, ale i v tomto případě byla Plzeň na rozdíl od Českých Budějovic úspěšnější, neboť získala 84 studentů z hlavního města, zatímco Budějovice pouhých 27.¹⁰⁵ Ostatní české regiony byly na plzeňském ústavu zastoupeny následovně. Z Litoměřického kraje zde studovalo 96 chlapců (tj. 3,5 %), v těsném odstupu následovaly Žatecký kraj s 89 studenty (tj. 3,3 %), Berounský kraj společně s Prahou obé 84 studentů (tj. 3,1 %) a Rakovnický kraj 82 studentů (tj. 3 %). S poněkud větším odstupem následoval Boleslavský kraj s 57 studenty (tj. 2,1 %) a kraj Tábořský 51 studentů (tj. 1,9 %). Odlehlejší část Čech byla zastoupena 27 chlapci z Kouřimského a 25 z Královéhradeckého kraje, dále devíti studenty z okolí Bydžova a osmi z Čáslavi. Z Budějovického a Chrudimského kraje přišlo do Plzně shodně 15 studentů. Z Moravských krajů pocházelo nejvíce mládenců z kraje Olomouckého a nejméně ze Znojemského, a to pouze jeden. Na základě těchto dat, která svědčí o širokém zájmu uchazečů o vyšší vzdělání právě v Plzni, je možné se domnívat, že západočeská filozofie mohla mít v rámci Čech o něco prestižnější postavení než ta českobudějovická.

Dochované prameny umožňují udělat si plastickou představu o předchozím studiu nově příchozích posluchačů. Tyto údaje byly ve studijních katalozích uvedeny pro 39 let fungování ústavu, konkrétně pro období 1810–1849. Ani v těchto letech však nebyly zaznamenány kompletně. Lokalizovat místo předchozího studia není možné u 133

¹⁰⁴ NOVOTNÝ, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace studentů*, s. 134–135.

¹⁰⁵ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125; AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1840–1849, inv. č. 2, sign. 13 b 126; NOVOTNÝ, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace studentů*, s. 135.

(tj. 4,9 %) případů. Přesto lze na základě těchto údajů poměrně přesně určit, z jakých ústavů studenti do Plzně přicházeli a v jakém množství. Není překvapující, že zdaleka nejvíce studentů plzeňského filozofického ústavu přiházelo z domovského gymnázia. Tito tvořili 50,4 % lyceistů, konkrétně se jednalo o 1369 studentů. Rodilých Plzeňanů však mezi nimi bylo pouze 273. Výrazné zastoupení na západočeském lyceu měli zcela logicky také studenti gymnázia v Chebu, odkud přišlo do Plzně 312 chlapců. Nezanedbatelný podíl nově příchozích posluchačů plzeňské filozofie tvořili rovněž absolventi pražských gymnázií, ti tvořili 10,3 % (tj. 280) veškerého studentstva. Pražští rodáci byli reprezentováni pouze 84 mládenci. Skupinu gymnázií, jejichž absolventi byli na filozofickém ústavu nejvíce zastoupeni, uzavírá klatovské gymnázium, které přispělo 153 studenty.¹⁰⁶ Gymnázia ze severozápadních Čech byla zastoupena Chomutovem, Kadaní a Žatcem, odkud se k dalšímu studiu do Plzně přihlásilo dohromady 139 absolventů.¹⁰⁷ Trojice severočeských škol, jejichž žáci pokračovali studiem na plzeňské filozofii, se skládala z gymnázia v Mostu, Litoměřicích a České Lípě, dohromady tvořili 4,5 % nově imatrikovaných studentů.¹⁰⁸ Výrazněji zastoupena byla taktéž gymnázia ve Slaném a Boleslavi. Z oblasti jihočeského regionu, tedy ze spádové oblasti konkurenčního českobudějovického ústavu, získala Plzeň 61 posluchačů z gymnázia v Jindřichově Hradci a 34 z Písku. Přímo z českobudějovického gymnázia pokračovala do Plzně 5 absolventů. Z moravských gymnázií byly uvedeny školy v Olomouci či Moravské Třebové. Mimočeské školy byly zastoupeny spíše symbolicky v podobě vídeňského, salzburského a kremžského gymnázia a benediktinského kláštera v Admontu. Celkem lze na základě pramenů s jistotou určit 34 škol, jejichž absolventi pokračovali v dalším studiu na

¹⁰⁶ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125; AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1840–1849, inv. č. 2, sign. 13 b 126.

¹⁰⁷ Konkrétně 69 žateckých, 66 chomutovských a čtyři studenti z Kadaně.

¹⁰⁸ Z mosteckého gymnázia přišlo do Plzně 29 absolventů, z litoměřického 52 a z České Lípy 42.

plzeňském ústavu.¹⁰⁹ V případě studentů ze vzdálenějších míst v Čechách a na Moravě vyvstává otázka, proč zvolili pro svá další studia právě Plzeň a zda je možné jejich motivaci zobecnit. Na základě analyzovaných dokumentů je možné vyloučit variantu, že se jednalo převážně o repetenty, kteří neuspěli v původním místě studia, tudíž byli nuceni přejít na jiný ústav. Takovéto případy se zde sice objevují, ale pouze výjimečně. Ani s přihlédnutím k sociálnímu původu jednotlivých chlapců se nejedná o homogenní skupinu, objevují se zde jak synové úředníků, tak obchodníků či obyčejných řemeslníků a zemědělců. Lze však předpokládat, že právě povolání rodičů bylo směrodatným faktorem při výběru školy každého chlapce. Do západočeské metropole je tak mohly přivést pracovní povinnosti či nové příležitosti. V případě studentů z chudších sociálních poměrů zajisté hrály důležitou roli také příbuzenské vztahy, což však není z dochovaných pramenů možné blíže postihnout. V neposlední řadě lze také podpořit domněnku, že se plzeňská filozofie v rámci Čech těšila dobré pověsti a byla tak vybírána kvůli dobré úrovni vzdělání, kterého zde bylo možné dosáhnout.

Důležitým stratifikačním kritériem byl sociální původ většiny studentů plzeňské filozofie. Budeme-li vnímat jako určující kritérium povolání otce, bylo možné určit sociální původ lyceistů v 87 % případů, tedy u 2360 studujících.¹¹⁰ Celkem je možné na základě pramenů určit více než 113 povolání. Nejvíce zastoupenou profesní skupinou byli jednoznačně řemeslníci. Ti tvořili 39 % (tj. 1063) případů, u nichž byla zjištěna profese. Tuto skupinu je možné dále stratifikovat na řemesla potravinářská, kožedělná, textilní, obuvnická, oděvní, stavební či kovy a dřevo zpracující. Vyjmenovaným podkategoriím vévodila řemesla potravinářská, jež tvořila 25,3 % zjištěných řemesel, tedy 269 otců plzeňských lyceistů pracovalo v potravinářství. Při podrobnějším rozboru lze napočítat 100 mlynářů, 78 řezníků, 74 pekařů, 16 sládků a jednoho

¹⁰⁹ Viz příloha č. 1.

¹¹⁰ Ve zbývajících 13 % (tj. 355 studentů) se nepodařilo povolání otce určit kvůli chybějícímu zápisu nebo z důvodu nečitelnosti textu.

cukráře. Druhou nejvíce zastoupenou kategorií představovala řemesla textilní, celkem 15,9 % (tj. 170) zjištěných řemesel. V tomto odvětví lze specifikovat 110 soukeníků, 36 tkalců, 13 barvířů, osm pláteníků a tři stříhače sukna. Textilní výroba byla následována oděvními řemesly, z nichž lze vyzdvihnout devadesát tři krejčích, šestnáct kloboučníků a sedm rukavičkářů. Kovozpracujícím odvětvím se věnovalo celkem 8,4 % řemeslníků a kožedělným 7,7 %. Do těchto odvětví spadali pochopitelně kováři, podkováři, cvočkaři, zámečníci, kožešníci, koželuhové, jircháři či nožíři a řemenáři. Na lyceu měla zastoupení i řemesla, jež stojí částečně stranou mimo vymezená odvětví, jako např. voskaři, košíkáři, knihvazači a knihtiskaři, hodináři, skláři a provazníci, přičemž každé z uvedených řemesel bylo reprezentováno minimálně třemi jedinci.

Uvedené rozložení zcela koresponduje s plzeňskou tradicí. Již od 17. století vévodila západočeské metropoli potravinářská řemesla, a to především cech řezníků, následována zvláštním postavením plzeňských soukeníků a obecně textilního odvětví, které zásobovalo především lokální trhy. Řemeslníko-zemědělský charakter sociální struktury přetrvával v Plzni téměř celou první polovinu 19. století. Kořeny budoucí průmyslové výroby lze spatřit počátkem 40. let 19. století, kdy se do popředí dostávají kovožpracující řemesla.¹¹¹ Tento obrat do jisté míry potvrzují i dochované studijní katalogy plzeňské filozofie. Zatímco potravinářská řemesla si zachovala stabilní počet či prodělala mírný pokles, od konce 30. let lze pozorovat pozvolný nárůst studentů, jejichž rodič pracoval v odvětví průmyslovější povahy.¹¹²

Se značným odstupem za řemeslníky stála druhá profesní skupina tvořená lidmi pracujícími v zemědělství. Tito tvořili 16 % zjištěných profesí. Největší podíl této skupiny připadl jednoznačně rolníkům ve zjištěném počtu tři sta dvanáct. Deset chlapců uvedlo jako povolání svého

¹¹¹ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Příspěvek k poznání počátků průmyslové revoluce na Plzeňsku*, in: *Minulostí západočeského kraje 2*, Plzeň 1963, s. 67–69.

¹¹² AMP, FÚ, *Imatrikulační kniha 1809–1839*, inv. č. 1, sign. 13 b 125; AMP, FÚ, *Imatrikulační kniha 1840–1849*, inv. č. 2, sign. 13 b 126.

otce statkář a čtyřicet pět dalších označilo rodiče jako zemědělce. Hojně zastoupeni byli také hospodáři, kterých bylo v katalozích uvedeno dvacet sedm. Dále sem spadá osmnáct zahradníků, devatenáct lesníků a nadlesních a pět myslivců. Z rodiny domkáře, chalupníka nebo výměnkáře pak pocházelo pět studentů.

Dále bylo v záznamech uvedeno 365 nejrůznějších úředníků, a to jak státních, tak městských či vrchnostenských. Tvořili tak třetí nejpočetnější skupinu zjištěných povolání (tj. 13 %). Do této skupiny je zahrnuto přes 150 řídících a kontrolorů, osm kancléřů a písařů, pět obročních písařů, dvanáct výběrčích daní, třináct poštmistrů a šafářů. Dva studenti specifikovali povolání svého otce jako ekonom. Objevují se zde také rychtáři, radní, úředníci magistrátu, 18 právníků, sedm purkmistrů, ze zemských úředníků jsou to pak dva guberniální radové a šest krajských komisařů.

Z rodin obchodníků pocházelo 4, 8 % (tj. 131) studentů, hostinská živnost dávala živobytí studentům z jednačtyřiceti rodin. Jeden ze studentů pocházel z rodiny hrobníka. Se statutem měšťana bylo v záznamech uvedeno 116 (tj. 4 %) otců plzeňských lyceistů. Poslední velkou skupinu tvořili lyceisté, jejichž otcové se živili jako učitelé, jichž lze napočítat celkem 94 (tj. 3,5 %), dále lékaři, lékárníci a ranhojiči, kterých je zaznamenaných celkem 26 (tj. 1 %). Celkem šest studentů označilo svého otce termínem továrník a stejný počet posluchačů pocházel z rodiny umělců, a to hudebníků, malířů či sochaře.¹¹³

Z údajů zjištěných na základě studia imatrikulačních knih, lze s jistotou doložit řemeslný charakter sociální struktury plzeňského filozofického ústavu. Nejinak tomu bylo i v případě lycea v Českých Budějovicích, kde jsou shodně nejvíce zastoupeni řemeslníci, na druhém místě lidé pracující v zemědělství a ti jsou následováni úředníky. Pro bližší porovnání je možné uvést i procentuální zastoupení jednotlivých

¹¹³ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125; AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1840–1849, inv. č. 2, sign. 13 b 126.

skupin na českobudějovickém ústavu, řemeslníci 47,5 % (tj. 523), zemědělci 16,6 % (tj. 183) a úředníci 12,7 % (tj. 140).¹¹⁴

Je nasnadě se domnívat, že takovéto složení sociální struktury filozofických ústavů, bylo dáno jejich snazší dosažitelností související s nižšími náklady na studium a živobytí. Oproti tradičním univerzitním centrům typu Prahy, Olomouce či Vídně se lycea nacházela ve městech regionálního významu, a tudíž zde mohli studovat i žáci z méně zámožných rodin, které by si nemohly dovolit platit studia ve velkých univerzitních městech. Nesporný přínos lyceí je tak možné spatřovat v poskytnutí možnosti vyššího vzdělání pro značné množství chlapců i z relativně slabších sociálních poměrů.

Posledním prvkem, který může být na základě pramenů analyzován, je pochopitelně studijní úspěšnost plzeňských lyceistů. Pro tento úkol mohou být využity hlavní katalogy, v nichž jsou zaznamenány údaje o klasifikaci každého žáka pro období let 1805–1849, zcela tedy chybí data pro první rok existence ústavu. Díky těmto katalogům se také naskýtá možnost konkretizovat, avšak ne s přesností určit, celkový počet studentů plzeňské filozofie. Tyto katalogy však nemohou být pro stanovení celkového počtu studentů použity zcela samostatně, je nutné je porovnat s imatrikulačními knihami, neboť ne všichni imatrikulovaní studenti se zkoušek zúčastnili a naopak v případě studentů, kteří přešli na plzeňský ústav z jiného lycea a absolvovali tak v Plzni až druhý ročník, nebyla uvedena jejich jména v imatrikulačních knihách.

Katalogy obsahují celkem 2827 jmen chlapců, kteří byli za celou dobu fungování ústavu jakkoli klasifikováni. Toto číslo tedy zahrnuje jak studenty, kteří ukončili filozofický ústav v řádné studijní době, tak repetenty a dále studenty, kteří v Plzni absolvovali pouze část studia, tedy buď první, nebo druhý rok. Úplné studium na filozofickém ústavu úspěšně dokončilo 1824 chlapců, tito absolventi tak tvoří 64,5 % všech klasifikovaných. Přičemž v tomto čísle je zahrnuto i 84 repetentů, kteří

¹¹⁴ NOVOTNÝ, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace*, s. 133.

dokončili oba dva roky studia, ale ne v řádné studijní době, byli tedy nuceni z prospěchových důvodů opakovat jeden z ročníků. Studenti, kteří plzeňskou filozofii nedokončili, tvoří 32,2 % (tj. 912) všech klasifikovaných. Do této skupiny spadají jednak ti studenti, kteří byli nuceni ukončit studium z klasických prospěchových důvodů, zemřeli během studia (celkem tři případy) nebo odešli do armády a dále pak ti, kteří přešli na jiný ústav z rodinných důvodů, což bylo častým jevem především u chlapců z úřednických rodin. Počátkem 30. let si lze povšimnout jistého zlomu v poměru studentů, kteří úspěšně absolvovali a těch, kteří ústav opustili bez dokončení. Zatímco od založení ústavu do konce školního roku 1829/1830 bylo úspěšných absolventů v průměru 34 ročně a průměrně 13 studentů ročně ústav opustilo bez dokončení, počínaje školním rokem 1830/1831 začal počet chlapců, kteří ústav opustili v podstatě kontinuálně narůstat. Od počátku 30. let až do zrušení lycea v průměru úspěšně absolvovalo 46,5 studentů ročně a průměrně 35 studentů ročně ústav opustilo.¹¹⁵

V rámci údajů, které dochované katalogy poskytují, je možné pozorovat také opačný jev, tedy studenty, kteří přešli na plzeňskou filozofii z některého jiného lycea či filozofické fakulty a dokončili studium na západočeském ústavu. Během 45 let fungování ústavu tak učinilo celkem 91 chlapců, tvoří tedy 3,3 % všech klasifikovaných posluchačů. Tito studenti však nebyli zapsáni do imatrikulačních knih. Z toho důvodu je nutné v případě stanovení odhadu celkového počtu studentů plzeňské filozofie započítat i tyto studenty. Lze se tedy domnívat, že západočeským ústavem prošlo za dobu jeho existence zhruba 3013 posluchačů.¹¹⁶ Dochované prameny hromadné povahy z provenience ústavu bohužel nedovolují vhléd do sledování další fáze vzdělání absolventů lycea.

¹¹⁵ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128.

¹¹⁶ Tamtéž.

3.2 Význam filozofického ústavu v předbřeznové Plzni

Nejdůležitějším úkolem studia dějin filozofického ústavu je zajisté sledovat jeho roli v období utváření a rozvoje národně obrozeneckých snah na Plzeňsku. Vliv ústavu ve společnosti předbřeznové Plzně je možné sledovat ve dvou rovinách. V první řadě je to vědecko-pedagogický přínos jeho profesorů a snaha o rozšíření lidovými činnosti na veřejnost. Druhou rovinou jsou pak veřejné projevy národního uvědomění v období revolučního dění od jara 1848, které lze pozorovat jak u studentů ústavu, tak u některých pedagogů.

Pro první linii výkladu je zcela klíčové zaměřit se na osobu Josefa Vojtěcha Sedláčka, který začal od roku 1810 působit na filozofickém ústavu jako profesor matematiky. Sedláček (1785–1836) pocházel z rodiny mydláře v Čelákovících, vystudoval malostranské gymnázium a roku 1804 nastoupil na pražskou univerzitu. Zde se také setkal s profesorem Miesnerem, budoucím ředitelem plzeňské filozofie, díky jehož vlivu byl Sedláček v roce 1805 zapsán na seznam kandidátů do tepelského kláštera. V Teplé pobýval necelé tři roky a odtud na podzim roku 1810 přišel na plzeňský ústav.¹¹⁷ Právě Sedláček díky své pedagogické, vědecké a osvětové činnosti poskytl prvotní impulz pro šíření obrozeneckých myšlenek na Plzeňsku. Cílem této práce však není podat detailní biografický přehled jeho obrozenecké činnosti, nýbrž se pouze zaměřit na stěžejní události, jež umožnily rozvoj národně obrozeneckého myšlení a jejich přijetí tehdejší společností.

Pro pochopení tendencí tohoto plzeňského vlastence, je zapotřebí definovat, kým byl během svého života ovlivňován. Základní podněty pro budoucí rozvoj vlasteneckého cítění získal Sedláček již během studia na pražské univerzitě. V tomto směru bylo jeho myšlení utvářeno především přednáškami Bernarda Bolzana. Podněty pro budoucí pedagogickou činnost a tvorbu českých učebnic pak získal od svého profesora

¹¹⁷ SPĚVÁČEK, *Plzeňský vlastenec*, s. 9–28.

matematiky Josefa Ladislava Jandery.¹¹⁸ Po příchodu na plzeňský ústav pokračoval Sedláčkův rozvoj především díky spolupráci s kolegou z německého gymnázia v Plzni Josefem Stanislavem Zauperem. Zauper měl značný kulturní přehled, zájem o vědu a především literaturu a snažil se své žáky vychovávat v duchu humanistických ideálů.¹¹⁹ Díky jeho činnosti byla knihovna filozofického ústavu a gymnázia celou první polovinu 19. století bohatě zásobena spisy z nejrůznějších oborů. Vedle německých děl klasické literatury, prózy a poezie, řeckých a latinských textů, učebnic pedagogiky, astronomie a dalších technických oborů, obsahovala školní knihovna také českou tvorbu včetně děl českých humanistů a buditelů první generace národního obrození. Dochovaný katalog knihovny uvádí kupříkladu díla Bohuslava Balbína, Jana Amose Komenského, Josefa Dobrovského, Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic nebo Františka Palackého.¹²⁰ Skutečnost, že měl Sedláček neomezený přístup ke značnému množství literatury nejrůznějších autorů, je zcela stěžejní pro utváření jeho vlasteneckého uvědomění a nesmí být nijak opomíjena. Vedle knihovny zřídil Zuper při filozofickém lyceu a gymnáziu také muzeum, a to nejen pro potřeby ústavů, ale i pro vzdělání veřejnosti.¹²¹ Díky vytvoření četných sbírek přírodovědného, technického i humanitního zaměření, dosáhl zajisté obohacení vyučovacích metod, avšak daleko podstatnějším aspektem byl jejich lidovýchovný přínos a skutečnost, že jejich zpřístupněním získala i širší plzeňská veřejnost povědomí o činnosti ústavu. Lze se domnívat, že právě Zauper byl Sedláčkovým vzorem v raném období jeho vědecko-pedagogického utváření a právě díky jeho vlivu začal Sedláček uvažovat o významu veřejné osvětové činnosti. Je však zapotřebí upozornit, že až do roku 1816 neměla tato činnost pro Sedláčka vlastenecký či obrozenecký

¹¹⁸ SPĚVÁČEK, *Plzeňský vlastenec*, s. 14–15.

¹¹⁹ Roku 1821 vydal ve Vídni svoji první učebnici literární teorie *Grundzüge zu einer deutschen theoretischen-praktischen Poetik, aus Goethes Werken entwickelt*.

¹²⁰ SPĚVÁČEK, Václav, *Pohled do staré pokladnice vědy a kultury*, in: *Minulost Plzně a Plzeňska 2*, Plzeň 1959, s. 148.

¹²¹ SCHIEBL, Jaroslav, *K historii našeho musejnictví*, in: *Plzeňsko 3*, 1921, 1, s. 30–32.

význam a veškerá jeho výuka a komunikace se studenty či ostatními pedagogy probíhala výhradně v latině a němčině. Dle Sedláčkova vlastního vyprávění, jež zaznamenal a později také otisknul jeho žák Jan Jindřich Marek, nastala pro něj změna až roku 1816, kdy se mu náhodou při rutinním nákupu německých novin dostaly do rukou i Hromádkovy české *c. k. Vídeňské noviny*. Díky literární příloze tohoto listu tak poprvé přišel do kontaktu s články Josefa Jungmanna, Pavla Šafaříka, Františka Heka a dalších.¹²² Právě tato událost může být považována za počátek Sedláčkova vlasteneckého a obroditelského uvažování. Tuto domněnku lze potvrdit i na základě zpráv dalšího Sedláčkova současníka Antonína Rybičky. Ten ve svém pojednání o Sedláčkově životě uvádí, že od této chvíle začal plzeňský učenec studovat české knihy, časopisy a díla Josefa Dobrovského či Jana Nejedlého.¹²³ Velmi pravděpodobně měl i díky rozsáhlé knihovně filosofického ústavu k dispozici zejména Dobrovského *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache a Bömische Grammatik* od Nejedlého. Počínaje zářím 1816 navázal Sedláček spolupráci s dalšími buditeli, kteří působili na Plzeňsku i v přilehlých regionech. Jednou z nejdůležitějších událostí bylo pro Sedláčka zajisté setkání a další přátelství s Antonínem Jaroslavem Puchmajerem, jenž v této době působil jako farář v Radnicích nedaleko Plzně. Prostřednictvím Puchmajera byl Sedláček uveden do užší společnosti českých buditelů. Seznámil jej s bratry Nejedlými, Josefem Jungmannem či Šebestiánem Hněvkovským a především jej motivoval k dalšímu studiu českého jazyka a jeho šíření do obecného povědomí společnosti.¹²⁴

Zpočátku byla Sedláčkova aktivita omezena na psaní drobné poezie, kterou zasílal k otištění do Krameriových novin a horlivé shánění nejnovější české literatury. Dle Rybičkova svědectví, neváhal Sedláček

¹²² MAREK, Jan Jindřich, *Život Josefa Vojtěcha Sedláčka*, in: Časopis českého museum 10, 1836, 1, s. 62.

¹²³ RYBIČKA, Antonín, *Josef Vojtěch Sedláček*, in: Světozor 15, 1881, 31, s. 373.

¹²⁴ RYBIČKA, Antonín, *Přední křisitelé národa českého*, Praha 1884, s. 289–291.

nově zakoupené knihy rozdávat všem svým známým v Plzni i okolí, ve snaze vzbudit i v těchto lidech nadšení z české řeči.¹²⁵ Novou etapou Sedláčkových buditelských snah bylo jejich rozšíření i na půdu plzeňských škol. V tomto ohledu bylo roku 1816 důležitým mezníkem vydání oficiálního dvorského dekretu, jenž umožnil výuku češtiny na gymnáziích a filozofických ústavech. Sedláček se tak následujícího školního roku dobrovolně ujal vedení nepovinných kurzů českého jazyka pro posluchače lycea a vyšších ročníků gymnázia. Dle zpráv Jana Jindřicha Marka, Sedláčkova studenta, půjčoval, prodával a daroval Sedláček svým posluchačům značné množství českých knih, nemajetným jedincům hradil předplatné vlasteneckých časopisů a motivoval studenty k samostatné literární tvorbě. Nejzdařilejší díla poté zasílal do redakcí českých domácích časopisů.¹²⁶ Skupina vlastenců sdružená kolem Puchmajera patrně viděla omezené možnosti působení na lidové vrstvy, jež spočívaly především v absenci česky psaných populárně naučných knih. Na popud Puchmajerův tak dával Sedláček studentům k překladu díla německého přírodovědce Karla Filipa Funka, a to především jeho spisy o ornitologii.¹²⁷ Pro posouzení Sedláčkova vlivu na plzeňské studenty je zapotřebí věnovat bližší pozornost alespoň některým jedincům z řad jeho posluchačů.

Díky Sedláčkovu přičinění byli již od roku 1817 jeho studenti literárně aktivní. Jako první svoji drobnou poezii uveřejnil ještě v době studia Antonín Václav Žitek, a to v Hýblově časopisu *Rozmanitosti*.¹²⁸ Dalším ze studentů, o němž lze na základě pramenů s jistotou říci, že byl ve své tvorbě po ukončení studia na plzeňské filozofii ovlivněn Sedláčkovým působením, byl již zmíněný Jan Jindřich Marek.

Jan Marek (1803–1853) pocházel z Liblína z rodiny učitele farní školy. V Plzni absolvoval gymnázium a roku 1821 dokončil studium na

¹²⁵ RYBIČKA, *Přední křisitelé*, s. 289–291.

¹²⁶ MAREK, *Život Josefa Vojtěcha Sedláčka*, s. 63.

¹²⁷ RYBIČKA, Antonín, *Josef Vojtěch Sedláček*, in: *Světlozor* 15, 1881, 32, s. 386.

¹²⁸ ŽITEK, Václav, *Sladký nářek*, in: *Rozmanitosti*, Praha 1817, s. 73–74.

filozofickém ústavu, poté pokračoval ve studiu na pražské teologické fakultě. Po studiích a vysvěcení působil jako farář v Kozojedech a později v Kralovicích. Do obecného povědomí společnosti se zapsal pod pseudonymem Jan z Hvězdy.¹²⁹ Pro účely této práce je nejpodstatnější první báseň z úvodu jeho sebraných spisů, v níž děkuje Sedláčkovi za probuzení českého živlu, jenž v Hvězdovi dřímал a umožnil mu tak rozvíjet vlastenectví skrze literární tvorbu.¹³⁰ Svému učiteli odkazuje i celé následující dílo. Hvězdova tvorba neobsahuje jednotnou literární formu, skládal drobnou poezii, ale psal také balady a romance či drobné povídky.

Dalším absolventem plzeňské filozofie, v jehož díle se do jisté míry odráží Sedláčkova výchova a nadšení pro češtinu, byl Jan Pravoslav Koubek (1805–1854). Pocházel z Blatné, vystudoval gymnázium v Písku a roku 1826 dokončil studium plzeňské filozofie. Ve svém česky psaném básnickém díle projevil uznání především Máchovi, Kollárovi a Čelakovskému. Od roku 1840 působil jako profesor českého jazyka na pražské univerzitě.¹³¹

V posledních dvou letech Sedláčkova působení na filozofickém ústavu se stal posluchačem lycea také Sedláčkův synovec Josef Jaroslav Kalina (1816–1847). Pocházel z Boru na Litoměřicku, jeho otec se živil jako cestmistr. Po dokončení filozofie nastoupil na práva na pražské univerzitě, ale věnoval se také filologii, hudbě a přírodovědě. Mezi autory národně obrozenecké literatury zařadil díky svým překladům polské a německé poezie. Ve svých vlastních textech dával vyniknout námětům z regionální lidové slovesnosti, pověstem a legendám.¹³² V neposlední

¹²⁹ AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; HANUŠ, Josef, *Literatura česká devatenáctého století*, Praha 1903, s. 316–317.

¹³⁰ „... Aj, tu Tys uzíral touhu žhnoucí, jenž mi v prsech plála sevřených; Tys mi v mysl vkouzli ráj kvetoucí, Slávu pěvců, vlasti milených!“ HVĚZDY, Jan z, *Jana z Hvězdy sebrané spisy*, Praha 1874, s. 3.

¹³¹ V literatuře je jeho jméno uváděno jako Koubek, avšak studijní katalogy uvádějí Kaubek. AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; FORST, Vladimír, *Lexikon české literatury*, Praha 1993, s. 888–890.

¹³² HANUŠ, *Literatura česká*, s. 835–844.

řadě byli Sedláčkovými posluchači také bratři Škodovi. Josef Škoda (1805–1881) dokončil plzeňskou filozofii roku 1825 a poté pokračoval ve studiu medicíny na vídeňské univerzitě, kde se také stal profesorem, jeho starší bratr František (1801–1888), otec průmyslníka Emila Škody, dokončil filozofii již roku 1821. Vzhledem ke špatné finanční situaci, v níž se rodina Škodových ocitla, bylo Františkovo studium hrazeno z nadace poskytnuté klášterem. Během revolučních let 1848/1849 zasedal František Škoda v říšském sněmu jako poslanec za plzeňský obvod.¹³³ I on se vydal na lékařskou dráhu.

Za pomyslný vrchol Sedláčkovy buditelské činnosti v oblasti školství, v němž se víceméně projevil vliv všech osobností, jimiž byl plzeňský učenec nejvýrazněji formován, je možné považovat vydání dvou česky psaných učebnic. V obou dílech se promítá Sedláčkovu vlastenectví, důraz na metodiku, správnou terminologii a vědecký přístup. První z vydaných učebnic *Základové měřičství, čili geometrie* byla publikována roku 1822 a měla sloužit především pro studenty filozofických ústavů, starší studenty gymnázií a pro posluchače preparand.¹³⁴ Roku 1825 pak následovala učebnice *Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky*, která obsahovala především novou terminologii pro obě vědní odvětví. Za pomoc při tvorbě tohoto díla děkoval Sedláček především Josefu Jungmannovi.¹³⁵ Význam obou knih spočíval primárně v tom, že se jednalo o vůbec první česky psaná vědecká díla v těchto vědních oborech. Z hlediska metodiky a na svoji dobu vysoké odbornosti bylo Sedláčkovu dílo oceňováno ještě roku 1956 profesorem matematiky Jiřím Kůstem.¹³⁶

Po nastínění Sedláčkovy vlastenecké aktivity v oblasti školství, je zapotřebí se zaměřit i na další aspekt jeho snažení, a sice na buditelský a

¹³³ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125; Posel ode Mže, 25. 10. 1848, 4; SCHIEBL, Jaroslav, *Professor Josef Škoda*, Plzeň 1903.

¹³⁴ SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Základové měřičství, čili geometrie*, Praha 1822.

¹³⁵ SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky*, Praha 1825.

¹³⁶ KŮST, Jiří, *První česká učebnice geometrie*, in: *Matematika ve škole* 6, Praha 1956, s. 415–428.

lidovýchovný přínos pro společnost. Osvětovou činnost pro veřejnost uskutečňoval na dvou úrovních, jednak působil v samotné Plzni a ve druhé řadě pak v regionech a na venkově.

V rámci buditelské činnosti přímo v Plzni se snažil oživit vlastenectví jejích obyvatel především skrze lokální patriotismus. Ve svých vystoupeních poukazoval na české kořeny v historii města a osobnosti, které z Plzně pocházely. Prvním Sedláčkovým veřejným projevem v českém jazyce bylo kázání v katedrále sv. Bartoloměje již roku 1816, a to u příležitosti oslav svátku sv. Bartoloměje.¹³⁷ Kázání bylo posléze vydané tiskem v Praze. Dochované zprávy z této doby však nehovoří o jakékoli odezvě na tento Sedláčkův počáteční krok. V řadách plzeňského obyvatelstva lze první ohlasy buditelské činnosti západočeského vlastence zaznamenat nejdříve roku 1818. Na jaře tohoto roku vydal Sedláček u příležitosti oslav Nového svátku veršovanou ódu *Na Plzeň*, jež se stala v podstatě jakýmsi programem počátku národního obrození v Plzni. V této patnáctislokové básni vědomě využil znalost plzeňské historie, skrze niž vzbudil v jejích čtenářích tradicí vžitou hrdost. Velmi umně vyzdvihl události, jež mohly přispět k obraně české řeči a využil tak hluboko zakořeněný fenomén vždy věrné Plzně pro zrod národního uvědomění. Sedláček se také nebál odsoudit všechny, kteří se přijetím cizího jazyka zpronevěřili mateřské řeči.¹³⁸ První výtisk této ódy věnoval v květnu 1818 sboru plzeňských ostrostřelců. Důkazem velmi kladného přijetí této básně může být Sedláčkovo následné jmenování čestným členem ostrostřeleckého sboru a prohlášení jeho členů, v němž slavnostně slíbili věrnost české řeči.¹³⁹ Od této chvíle získával Sedláček stále více podporovatelů české otázky v řadách plzeňského obyvatelstva. Plzeňský knihkupec Leopold Reiner rozšířil svůj obchod o prodej českých

¹³⁷ SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Sváteční kázání, držené v chrámu farním arciděkanském kral. krajského města Plzně o slavnosti Apoštola Páně sv. Bartoloměje dne 25. srpna 1816*, Praha 1816.

¹³⁸ SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Na Plzeň. Královské krajské výsadní město v slavném království Českém*, Vídeň 1818.

¹³⁹ HRUŠKA, s. 290.

knih a časopisů a zprostředkoval jejich předplatné. Skrze práci svých posluchačů z řad plzeňské filozofie, kteří přispívali do českých časopisů, motivoval Sedláček i plzeňské měšťany k publikační činnosti. Na stránkách časopisu *Čechoslav* lze najít příspěvky od koncipisty krajského úřadu v Plzni Josefa Lehkého či majitele hostince U Bílé růže Karla Pivce.¹⁴⁰ Stejně důležitou roli jako šíření české literatury, sehrála na počátku obrozeneckého procesu v Plzni také česká divadelní představení, o něž se Sedláček zasazoval.¹⁴¹ První hry v mateřském jazyce byly v Plzni uvedeny v dubnu a květnu 1818, a to za účasti některých plzeňských měšťanů coby herců. Jako první představení byla v českém překladu uvedena hra německého autora Kotzebua s názvem *Roztržití*. Dle dobových zpráv mělo uvedení této jednoaktové frašky neobyčejně pozitivní ohlas. Druhým představením, které je pro ilustraci působení národního obrození ve městě daleko podstatnější, byla původní česká hra plzeňského purkmistra Emanuela Davida. V pramenech se však nedochovalo nic jiného než její název, jenž zněl *Osvobození Plzně od Táboritů r. 1434*.¹⁴² Důležitou skutečností je, že česká divadelní představení působila především na vrstvu drobného měšťanstva, řemeslníky a obchodníky, což byla v Plzni během první poloviny 19. století stále nejvíce zastoupená sociální skupina.¹⁴³ Sedláček tak přispěl k rozšíření základny plzeňských vlastenců o zástupce z většiny skupin tehdejší společnosti. Jeho zásluhou byla také roku 1819 otevřena první česká triviální škola v Plzni. Reakci plzeňské společnosti na Sedláčkovy snahy lze považovat za velmi pozitivní, neboť mu již roku 1820 město Plzeň udělilo čestné měšťanství a zástupci městské rady

¹⁴⁰ ČEPELÁK, *Dějiny Plzně 2*, s. 43.

¹⁴¹ RYBIČKA, *Přední křesitelé*, s. 293.

¹⁴² ČEPELÁK, *Dějiny Plzně 2*, s. 44; K dalšímu rozvoji českého divadla v Plzni viz WASKA, Karel, *Dějiny města Plzně 2*, Plzeň 2016, s. 716–768.

¹⁴³ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Plzeň 1800–1860*, in: Budítel. Sborník prací k 100. Výročí úmrtí J. K. Tyla, Plzeň 1956, s. 17–19.

věnovali Sedláčkovi z vděčnosti plzeňských občanů hodnotný dar.¹⁴⁴ O celkově dobré úrovni filozofického ústavu pak svědčí skutečnost, že lze v řadách jeho posluchačů nalézt i syny významných plzeňských osobností jako např. pozdějšího purkmistra Martina Kopeckého.¹⁴⁵

Vedle aktivního působení ve městě věnoval Sedláček pozornost také rozvoji plzeňských regionů, a to ve spolupráci s Puchmajerovým Parnasem.¹⁴⁶ V rámci oblastní lidovychovy věnoval Parnas úsilí především zakládání čtenářských společností, o nichž lze říci, že jejich existence byla pro rozvoj národního obrození zcela stěžejní, neboť se skrze ně šířili obrozenecké ideály mezi lidové vrstvy společnosti.¹⁴⁷ Pro první společnosti tohoto typu, jež vznikaly mezi lety 1818–1820, je charakteristickým rysem jejich vznik v menších městečkách regionálního významu.¹⁴⁸ Na Plzeňsku vznikly v tomto období dvě čtenářské společnosti, a sice v Radnicích roku 1818 a ve Spáleném Poříčí roku 1820.¹⁴⁹ Sedláček roku 1818 poté, co byla Puchmajerem založena radnická společnost, uveřejnil v Krameriových *Vlasteneckých novinách* výzvu ke zřizování obdobných společností po celých Čechách.¹⁵⁰ Sám se pak ujal zřízení spálenopoříčského čtenářského kroužku.¹⁵¹

Vedle úsilí věnovanému rozvoji vlastenectví v Plzni a přilehlých regionech, neunikla Sedláčkově pozornosti ani činnost národních buditelů

¹⁴⁴ Jednalo se o kazetu se stříbrným přiborem, zlaté bicí hodiny a zlaté pečetidlo. JUNGSMANN, Josef, *Historie literatury české*, Praha 1849, s. 357.

¹⁴⁵ AMP, FÚ, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125.

¹⁴⁶ Jednalo se o spolek buditelů, sdružených kolem Antonína Jaroslava Puchmajera, kteří působili na Plzeňsku. Jmenovitě šlo např. o Vojtěcha Nejedlého, Šebestiána Hněvkovského či Josefa Vojtěcha Sedláčka. RYBIČKA, *Přední křísitelé*, s. 297.

¹⁴⁷ HROCH, Miroslav, *K otázce sociální skladby českého čtenářského publika v době předbřeznové*, in: Pocta Františku Palackému. Václavkova Olomouc 1976, Praha 1979, s. 227–229.

¹⁴⁸ Počátkem 20. let 19. století vznikly čtenářské společnosti např. v Radnicích, Spáleném Poříčí, Nepomuku, Chlumci nad Cidlinou, Úvalech, Prachaticích či Heřmanově Městci. LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009, s. 337.

¹⁴⁹ MAREK, s. 64.

¹⁵⁰ FELIX, s. 11.

¹⁵¹ ŠŤASTNÝ, Jaroslav, *Čtenářské společnosti v Radnicích a ve Spáleném Poříčí*, Plzeň 1901, s. 1–14.

v Praze. Záhy po uveřejnění zprávy o vzniku Národního muzea, přistoupil mezi jeho členy jako dopisovatel a přispěvatel. Byl také znám svojí snahou rozšířit povědomí o českém jazyce mezi aristokracii, velmi usilovně se o významu češtiny pokoušel přesvědčit hraběte Kašpara Sternberga.¹⁵² K jejich prvnímu setkání došlo v polovině května roku 1819 na slavnostním otevření české triviální školy v Dýšíně u Plzně, kam byl Kašpar Sternberg pozván spolu s hrabětem Kolovratem. Zde si Sedláček povšiml Sternbergovy mlčenlivosti a zdánlivého nezájmu o Sedláčkem česky přednesenou úvodní řeč a oslavnou báseň, což bylo způsobeno Sternbergovou neznalostí českého jazyka. Od této chvíle začal plzeňský vlastenec horlivě zasílat hraběti knihy o české řeči a přesvědčovat jej o potřebě znalosti tohoto jazyka.¹⁵³ Tato propagace českého jazyka mezi aristokracií nebyla ojedinělá. V průběhu 20. let 19. století působil Sedláček v Chotěšově jako soukromý učitel kněžny Terezie Thurn-Taxis, o jejíchž pokrocích v české mluvnici informoval v dopise i Františka Palackého.¹⁵⁴ Česky také Sedláček přivítal cara Alexandra I., který se v Plzni zastavil roku 1823 cestou z Verony.¹⁵⁵ O deset let později roku 1833 se českého uvítání dostalo také oficiální návštěvě Františka I. s jeho manželkou Karolínou.¹⁵⁶

V posledních třech letech Sedláčkova života jeho působení na poli rozvíjejícího se národního obrození poněkud utichlo. Sedláčkovi současníci se shodují v názoru, že tato nečinnost byla způsobena rozvolněním jeho spolupráce s ostatními buditeli. To dle jejich výkladu pramenilo ze strany Josefa Jungmanna a Šebestiána Hněvkovského, kteří ve své korespondenci s ostatními obrozenci nařklí Sedláčka, že jeho snaha nepramení z touhy po povznesení národa nebo jazyka, nýbrž z jeho touhy po získání veřejného uznání a udílení hodnotných

¹⁵² HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921, s. 219–220.

¹⁵³ SPĚVÁČEK, *Plzeňský vlastenec*, s. 70.

¹⁵⁴ RYBIČKA, *Přední křisitelé*, s. 304.

¹⁵⁵ HRUŠKA, s. 316.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 329.

ocenění.¹⁵⁷ Sedláčkovi se skutečně za jeho dílo dostalo řady ocenění i v podobě hodnotných darů, lze se domnívat, že uvedené dopisy Jungmanna a Hněvkovského mohly být projevem závisti vůči Sedláčkově osobě. Není však možné dokázat, jaký podíl měly tyto události na postupně utuchající Sedláčkově snaze na poli buditelské činnosti.

Pro účely této práce není zapotřebí dalšího detailního výčtu Sedláčkových literárních prací či příspěvků, ani podrobného rozboru celého jeho života. Na základě uvedeného přehledu událostí bylo poukázáno na nejpodstatnější aspekty činnosti tohoto plzeňského vlastence. Jejich podstata spočívala především v obnovení znalostí o používání českého jazyka, rozšíření povědomí o rodícím se národním buditelství a v neposlední řadě zprostředkování jeho šíření po regionu i mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Filozofický ústav v tomto procesu nepochybně sehrál důležitou roli, neboť stál na počátku Sedláčkových aktivit a také skrze jeho posluchače mohlo dojít k rozšíření Sedláčkových myšlenek.

Druhá linie, v níž je možné zkoumat vliv filozofického ústavu ve společnosti, obnáší vyložení okolností a interakcí, jež provázely vznik a průběh revolučního roku 1848 v Plzni. Následující výklad klade důraz na sledování účasti členů filozofického ústavu a jeho bývalých studentů v těchto událostech. Zkoumané období představuje jakýsi přelom, kdy na filozofický ústav začaly pronikat první myšlenky národnostního uvědomění a politické aktivity. Časově se tato fáze překrývá s vývojově třetí etapou národního obrození, ačkoli v Plzni lze aktivní období zaznamenat až od počátku 40. let 19. století. Jednou z ústředních postav překlenutí Sedláčkových snah a myšlenek k ideám třetí generace národních buditelů byl Josef František Smetana (1801–1861).

Smetana pocházel ze Svinišťan u Černé Skalice z rodiny vrchnostenského zahradníka. Vystudoval gymnázium v Hradci Králové, roku 1819 nastoupil na filozofii v Praze a roku 1823 do biskupského

¹⁵⁷ RYBIČKA, *Přední křisitelé*, s. 305–306.

semináře tepelských premonstrátů. Opatem tepelského kláštera byl poté vyslán na studia do Vídně.¹⁵⁸ Do profesorského sboru plzeňského filozofického ústavu nastoupil roku 1831 na post učitele fyziky a mohl tak do roku 1836 se Sedláčkem spolupracovat. O jejich přátelství svědčí Smetanou sepsaný žalozpěv po Sedláčkově úmrtí v únoru 1836.¹⁵⁹ Od tohoto roku převzal Smetana výuku českého jazyka a stejně jako Sedláček se začal zasazovat o rozvoj česky psaných učebnic. První ze svých vědeckých děl *Základové hvězdosloví, čili astronomie* publikoval již roku 1837.¹⁶⁰ Jednalo se o první vědecké pojednání o astronomii na poli česky psané literatury. Přestože byl tento spis úzce oborově vymezený, byl určen pro vzdělání široké veřejnosti. V návaznosti na Sedláčkovu učebnici fyziky vydal posléze Smetana roku 1842 své dílo *Silozpyt, čili fyzika*.¹⁶¹ Tento spis vznikl za spolupráce s Josefem Jungmannem a na rozdíl od Sedláčkovy fyziky, která obsahovala výklad pouze některých oblastí této vědy, se zaměřoval se na celooborový výklad. Podle Sedláčkova vzoru usiloval také o rozšíření lidovými pro veřejnost. Roku 1840 tak stál u zrodu první české nedělní průmyslové školy v Plzni, do níž docházeli především příslušníci drobného měšťanstva, řemeslníci a tovaryši.¹⁶² O přednášky byl z řad veřejnosti značný zájem, v průběhu prvního roku existence navštěvovalo školu zhruba 200 posluchačů. Jako výukový materiál sloužila právě Smetanova učebnice fyziky. Existence této školy však plně závisela na obětavosti a prostředcích přednášejících, neboť neměla žádný jiný zdroj hmotného zajištění.¹⁶³ Pro potřeby široké veřejnosti také zřídil roku 1845 první českou knihovnu v Plzni.¹⁶⁴

¹⁵⁸ FELIX, s. 44.

¹⁵⁹ SMETANA, Josef František, *Na památku Vojtěcha Sedláčka. Žalozpěv*, in: Časopis katolického duchovenstva, 1836, 1, s. 157–160.

¹⁶⁰ SMETANA, Josef František, *Základové hvězdosloví, čili astronomie*, Plzeň 1837.

¹⁶¹ SMETANA, Josef František, *Silozpyt, čili fyzika*, Praha 1842.

¹⁶² BĚLOHLÁVEK, *Plzeň 1800–1860*, s. 27.

¹⁶³ ČEPELÁK, *Dějiny Plzně 2*, s. 65–66.

¹⁶⁴ ŠŤASTNÝ, Jaroslav, *Ze života Josefa Františka Smetany*, in: Věstník českých profesorů, 11, 1904, 2, s. 162.

Smetanova práce však vedle pouhého pěstování českého jazyka obsahovala také snahu o prosazování národnostního a politického uvědomění ve společnosti. Svědčí o tom krátká stať, *Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná církvi a státu?*, kterou publikoval již roku 1835.¹⁶⁵ Poukazuje v ní na vzdělávání široké veřejnosti jako na stěžejní úkol národních buditelů, neboť jen skrze osvětu všech vrstev společnosti dochází národ k uvědomění a úsilí bojovat za své postavení. Počátkem 40. let se kolem Smetany začalo formovat jádro plzeňské vlastenecké společnosti. Stolní společnost U Bílé růže, jak se tato skupina nazývala, sestávala z členů rozličných sociálních skupin. Z pamětí arciděkana Antonína Hlavana je známo, že se schůzek tohoto demagogického klubu, jak jej Hlavan nazývá, účastnil lékárník Vilém Peither, knihkupec Ignác Schiebl, mlynář František Pecháček, mlynář Říha, krajský lékař František Škoda a tři kněží, mezi něž patřil také Josef František Smetana.¹⁶⁶ Jednalo se patrně o nejviditelnější představitele prosazování národnostních zájmů v Plzni. Ještě v padesátých letech 19. století je možné najít tato jména na seznamu nepohodlných osob.¹⁶⁷

Vlastenecké jádro sdružené kolem Smetany se od poloviny 40. let začalo značně rozrůstat. Nejednalo se o sociálně homogenní skupinu, neboť mezi jejími členy lze najít příslušníky úřednictva, řemeslníky, obchodníky ale také studenty. Vedle společného zájmu o národní povznesení, spojovala řadu jejích členů předně skutečnost, že byli různým způsobem navázáni na filozofický ústav: byli tedy buď přímo studenty, vyučujícími či absolventy anebo rodiči studujícího. Pro období let 1840–1848 však není možné přesněji definovat celkový počet členů tohoto jádra. Bylo by tedy pouze spekulací stanovit poměr mezi „lyceisty“ a „nelyceisty“. Na základě pramenů je možné s jistotou určit vazby na ústav u několika příslušníků tohoto vlasteneckého jádra. Mezi absolventy

¹⁶⁵ SMETANA, Josef František, *Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná církvi a státu?*, in: *Časopis katolického duchovenstva* 1835, 2, s. 247–260.

¹⁶⁶ SUCHÁ, Milada, *Slovanská lípa v Plzni*, in: *Minulostí západočeského kraje* 2, Plzeň 1963, s. 82.

¹⁶⁷ HRUŠKA, s. 589.

filozofie, kteří dokončili studium do konce 30. let, to byli kupříkladu František Škoda, Jiří Rirenšaft, Karel Hahnenkam či František Denk, ze studentů 40. let se jednalo o Františka Procházku, Vojtěcha Hässlera, Jana Bartovského či Antonína Fausche.¹⁶⁸ Společnost návštěvníků U Bílé růže a vlastenci sdružující se kolem ní nezaujali pouze pasivní postoj. Díky jejich aktivitě se začal rozrůstat společenský život plzeňských obyvatel. V sálech plzeňských hostinců byly pořádány taneční zábavy a roku 1841 a 1844 byly uspořádány dva české bály.¹⁶⁹ Z roku 1847 je pak dochována zpráva, jež hosté z Bílé růže zaslali do časopisu Květy, v níž hájili vzrůstající národní uvědomění plzeňských před nařčením z vlažného přístupu.¹⁷⁰ Rozvoj tohoto vlasteneckého centra byl jedním z předpokladů pro další formování politických aktivit v období revolučních let 1848/1849.

Záhy po propuknutí revoluce a vyhlášení konstituce v březnu 1848 se také v Plzni začala utvářet národní garda. Jmenný seznam členů této gardy zaznamenal Hruška ve svém vyprávění a poskytl tak jedinečný pramen pro poznání ústředních postav revolučního dění v Plzni.¹⁷¹ Na základě tohoto seznamu je tak možné podpořit domněnku, že původní vlastenecké centrum sdružené kolem Smetany bylo skutečně hybatelem národnostního uvědomění v Plzni a stejně tak může být podepřena teze o provázanosti tohoto centra s plzeňskou filozofií. Z vyjmenovaných 73 členů gardy lze vysledovat vazby na lyceum u 23 jedinců. Samotní studenti filozofie pak zorganizovali vlastní studentskou legii, jež navázala kontakt s pražskými akademiky. Hruška uvádí taktéž jmenný seznam této legie, z něhož je patrná účast většiny studentů obou ročníků. Hruška uvádí seznam čítající 108 účastníků.¹⁷²

¹⁶⁸ Všichni zmínění byli plzeňskými rodáky a pocházeli z řemeslnických rodin. AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign 13 b 128; HRUŠKA, s. 456.; Posel ode Mže, 14. 10. 1848, 1.

¹⁶⁹ BĚLOHLÁVEK, *Plzeň 188–1860*, s. 26–27.

¹⁷⁰ SUCHÁ, *Slovanská lípa v Plzni*, s. 82.

¹⁷¹ HRUŠKA, s. 459–460.

¹⁷² AMP, FÚ, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127; AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128; HRUŠKA, s. 459–460, 473–474.

Většina revolučních akcí, jež se v Plzni v tomto období konala, měla pro Plzeň typický, konzervativní charakter, o čemž svědčí kupříkladu dění vyvolané ohledně svěcení Nového svátku. Slavnosti Nového svátku, zakořeněné v plzeňské tradici, pocházely již z 15. století, kdy vznikly na počest uhájení města před husitským obléháním. Volání po jejich zrušení v průběhu revoluce 1848 tak bylo na plzeňské poměry největším možným projevem radikalismu. Myšlenka zrušení tohoto svátku se zrodila v samém centru plzeňských vlastenců, které jej začalo považovat za potupu národních ideálů a pozůstatek období, kdy Plzeň nebyla věrná své vlasti. Návrh byl pak Smetanou předán arciděkanu Hlavanovi a stejně tak redakci plzeňských novin k otištění. Na stránkách tisku se vzápětí rozpoutala ostrá kritika takového radikalismu a existence svátku byla obhajována pro jeho ryze náboženský charakter, neboť se Plzeň chtěla ubránit rozvrácení katolické víry. Slavnost Nového svátku tak zůstala zachována.¹⁷³ Jedinou impulzivní a bouřlivou akcí v průběhu revolučního jara a léta 1848 se v Plzni stal demonstrativní pochod uspořádaný na protest proti volbám do Frankfurtu. Demonstrace proběhla záhy poté, co byla na stránkách plzeňského tisku publikována úvaha neznámého autora s názvem *Proč máme my Čechové voliti do Frankfurtu?*. V článku autor argumentoval tím, že Plzeňané jsou Češi a nikoli Němci a vyzval měšťany k neúčasti na volbách, ke kterým se skutečně nikdo nedostavil.¹⁷⁴ Veškeré další piety, zádušní mše a svěcení studentského praporu uspořádané studenty filozofie na počest padlých během revoluce, proběhly i za účasti arciděkana Hlavana a úředníků magistrátu, kteří souhlasně nazývali zastánce revoluce demagogy, v naprostém klidu.

Ačkoli se v době revoluce vlastenecké centrum sdružené kolem Smetany stále rozrůstalo a bylo podpořeno i z řad studentstva, nevydobylo si неотřesitelnou pozici. Již od května 1848 usilovaly

¹⁷³ HRUŠKA, s. 467; Pilsner Anzeiger, 4. 5. 1848, 36.

¹⁷⁴ HRUŠKA, s. 468; Pilsner Anzeiger, 18. 5. 1848, 40.

konzervativní síly ve městě o postupné odstranění vlivu této skupiny. Z toho důvodu byl 22. května na místo velitele národní gardy jmenován podplukovník stálé vojenské posádky Conradi, jenž vystřídal Viléma Peithnera, který byl stoupencem vlasteneckého centra.¹⁷⁵ Po vypuknutí revoluce v Praze byl Conradi příjemcem zprávy pro národní gardu, jež obsahovala žádost o vyslání dobrovolníků na pražské barikády. Tuto zprávu však plzeňské národní gardě zatajil.¹⁷⁶ Záhy po porážce revoluce v Praze, začali být z národní gardy odstraňováni příslušníci drobného měšťanstva, v nichž Conradi spatřoval nebezpečí možného příklonu k radikalismu.¹⁷⁷

Plzeňští vlastenci však nebyli po porážce revoluce zcela umlčeni. Koncem července 1848 byla v Plzni díky přičinění Josefa Františka Smetany, založena podle pražského vzoru pobočka Slovanské lípy.¹⁷⁸ Mezi jejími zakládajícími členy lze nalézt původní vlastenecké jádro, jež se v průběhu 40. let scházelo v hostinci U Bílé růže. Koncem listopadu 1848 se dle dochovaných zpráv rozšířila členská základna na 150 osob. Vstup do spolku byl povolen také studentům, přičemž studenti lycea se mohli stát členy spolku bez větších překážek, avšak v případě mladších studentů z gymnázia měla být jejich žádost posouzena individuálně členy výboru spolku.¹⁷⁹ Činnost Slovanské lípy byla rozdělena do tří sekcí, a to do odborů spravujících průmysl, politické záležitosti a zábavu. Ve vedoucích úlohách jednotlivých sekcí se opět objevují osoby z původního vlasteneckého centra, a to kupříkladu Jiří Rirenšaft, František Denk, František Pecháček či Vojtěch Hässler. Sám Smetana byl zvolen starostou celého spolku.¹⁸⁰ Posléze byl však nucen z funkce odstoupit, a

¹⁷⁵ HRUŠKA, s. 474.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 479–480.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 480–481.

¹⁷⁸ SUCHÁ, *Slovanská lípa v Plzni*, s. 82; K dějinám Slovanské lípy obecně srov. NOVOTNÝ, Jan, *Slovanská lípa 1848–1849*, Praha 1975.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 84; HRUŠKA, s. 501.

¹⁸⁰ Všichni ze jmenovaných, kromě profesora Smetany, byli absolventy filozofického ústavu. AMP, FÚ, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128; Posel ode Mže, 18. 10. 1848, 2; Posel ode Mže, 25. 10. 1848, 4.

to patrně na popud prefekta gymnázia a tepelského opata.¹⁸¹ Na základě této informace se lze domnívat, že účast filozofického ústavu v revolučním dění nebyla vnímána ze strany tepelského kláštera a jeho členů, kteří působili na plzeňském gymnáziu zcela pozitivně. Což není domněnka zcela od věci, pokud je uvažováno nad skutečností, že se tepelský opat musel z činnosti ústavu zodpovídat dvorské komisi ve Vídni. Slovanská lípa v říjnu 1848 zahájila také vydávání českého vlasteneckého tisku *Posel ode Mže*, jehož redaktorem byl absolvent filozofie František Denk, později vystřídaný Janem Belšánem. Jednalo se o první česky psané noviny, jež se staly protipólem německého *Pilsner Anzeiger*, avšak byly vydávány u stejného nakladatele. Na základě dochovaných zpráv však není možné posoudit, který z plzeňských tisků byl úspěšnější. Podle kusých záznamů o počtu předplatitelů měly obě platformy vyrovnaný počet odběratelů.¹⁸² Avšak podrobněji charakterizovat lze pouze skupinu abonentů *Pilsner Anzeiger*, neboť jsou na stránkách tohoto tisku dostupné jmenné seznamy jeho odběratelů. Takové údaje však *Posel ode Mže* neposkytuje.

Snaha Slovanské lípy směřovala především k posilování pozice českého jazyka mezi měšťany i na gymnáziu a pozvednutí společenského a kulturního života ve městě. Zvláště aktivní byla v pořádání českých divadelních představení, pro jejichž produkci založila vlastní ochotnických soubor, jehož členy byli studenti plzeňských škol, ale také nižší úředníci magistrátu.¹⁸³ V politických otázkách zastával spolek jednotný kurz s pražskou Slovanskou lípou. Přikláněl se tedy k liberálnímu směru a Palackého ideji austroslavismu. Inspirováni pražským spolkem uspořádali zástupci plzeňské pobočky také podpisovou akci na podporu říšského sněmu v Kroměříži.¹⁸⁴ Odbor pro průmysl se staral především o rozšíření a výuku českého jazyka mezi

¹⁸¹ *Posel ode Mže*, 14. 2. 1849, 12.

¹⁸² ČEPELÁK, Václav, *Pilsner Anzeiger v letech 1847–1850*, in: *Minulostí Plzně a Plzeňska 2*, Plzeň 1959, s. 156; BĚLOHLÁVEK, *Plzeň v letech 1800–1860*, s. 29.

¹⁸³ ČEPELÁK, *Dějiny Plzně 2*, s. 75.

¹⁸⁴ SUCHÁ, *Slovanská lípa*, s. 85.

drobnými řemeslníky. Pro tento účel byly pořádány veřejné přednášky o české řeči.¹⁸⁵ Činnost spolku však neměla dlouhého trvání. Slovanská lípa zanikla po osmi měsících od založení, a to v březnu 1849, kdy byla kvůli nařízením spolčovacího zákona přeměněna v čtenářský spolek. Spolu s ní zanikl také *Posel ode Mže*.¹⁸⁶

Přestože neměla 40. léta ani samotná revoluce roku 1848 v Plzni nikterak radikální charakter, znamenala důležitý mezník ve vývoji města. Západočeská metropole díky činnosti vlasteneckého centra sdružujícího se kolem profesora Smetany přešla z dosavadní letargie v aktivní účast v politických a národnostních otázkách. O čemž svědčí četnická zpráva z roku 1852, v níž jsou plzeňští obyvatelé označováni za neloajální vůči vládě a i po poražení revoluce mezi nimi nadále převládají její ideály.¹⁸⁷ Pro potřeby této práce není nutné detailně popisovat průběh revoluce v Plzni. Smyslem výkladu některých událostí roku 1848 bylo poukázat na skutečnost, že řada vůdčích osobností, které přivedly plzeň do nové etapy národnostního uvědomění, byla úzce provázána se zdejším filozofickým ústavem. Čímž jeho existence pro proces utváření novodobé české Plzně nabývá značného významu.

Plzeňská filozofie však nebyla jediným ústavem, který v průběhu revoluce aktivně vystupoval. Dochované zprávy svědčí o obdobné aktivitě také v případě filozofického lycea v Litomyšli. Záhy poté, co se do Litomyšle dostala zpráva o vyhlášení konstituce, utvořili studenti filozofie akademickou legii, čítající zhruba 160 členů. Stejně jako v případě Plzně, byl i v Litomyšli slavnostně svěcen studentský prapor a pořádána pieta za padlé v průběhu revoluce.¹⁸⁸ Lze se tedy domnívat, že i tato skutečnost přispěla k definitivnímu zániku lyceí v roce 1849, neboť připojením ústavů ke gymnáziím přestaly existovat školské instituce, jež byly mimo přímý dozor zemských a státních úřadů.

¹⁸⁵ *Posel ode Mže*, 11. 11. 1848, 9.

¹⁸⁶ SUCHÁ, *Slovanská lípa v Plzni*, s. 84–85.

¹⁸⁷ HRUŠKA, s. 552–556.

¹⁸⁸ ŠTĚPÁNEK, s. 123.

Závěr

Zabývat se dějinami plzeňského filozofického ústavu znamená, zkoumat doposud neprobádanou kapitolu předbřeznové éry západočeské metropole. Studium této problematiky je umožněno díky dochovaným pramenům hromadné povahy z provenience samotného ústavu. Tyto zdroje poskytují možnost detailně analyzovat strukturu studentstva tohoto ústavu a částečně rekonstruovat okolnosti jeho fungování a každodenní chod. Avšak absence pramenných zpráv z oblasti působení samotného města, tedy záznamů ze zasedání městské rady pro období let 1783–1849 a registratury magistrátu, značně znesnadňuje podání uceleného obrazu a zodpovězení některých otázek o vzájemných vazbách mezi ústavem a městem.

Filozofické ústavy byly v rámci habsburské monarchie zakládány mezi lety 1802–1805, jejich vznik byl motivován především nedostatkem inteligence, jejíž vrstva značně prořídla v důsledku zásahu josefínských reforem v oblasti školství. Jejich existence měla zajistit výchovu nové generace kněží, čímž byla v důsledku posilována i vrstva učitelstva a zadruhé skrze poskytování vyššího vzdělání, jež bylo dostačující pro uplatnění absolventů coby úředníků, byl podporován rozvoj vrstvy státních zaměstnanců a profesionalizace vrchnostenského úřednictva. Zároveň jejich situování v okrajových regionech znamenalo dostupnost vyššího vzdělání pro chlapce z méně zámožných rodin. V systému předbřeznového školství zaujímaly tyto ústavy mezistupeň mezi gymnázii a univerzitami. Správa filozofických ústavů byla v gesci představených kláštera či biskupů diecéze, v jejíž oblasti působení se daný ústav nacházel. Ti pak podléhali přímo studijní dvorské komisi ve Vídni. Éra existence fenoménu filozofických ústavů byla ukončena jejich sloučením s gymnázii v průběhu školního roku 1849/1850.

Počátek 19. století znamenal pro město Plzeň návrat období prosperity, čímž se přiblížila své někdejší úrovni z doby před třicetiletou válkou. O překonání období úpadku a stagnace svědčí dochované

záznamy z první poloviny 19. století, z nichž je patrný kontinuální nárůst počtu obyvatel a postupná expanze městské zástavby. Již od konce 80. let 18. století sílil ve městě v důsledku tereziánských a josefínských reforem německý ráz, který se projevil především v oblasti školství. Záhy po vydání Všeobecného školského řádu byla také v Plzni zřízena hlavní škola, jež sloužila především pro vzdělání dětí z měšťanských rodin a na níž byla jako vyučovací jazyk uplatňována němčina. Český jazyk, přetrvávající z velké části v méně zámožných rodinách, byl odsunut ze samotného centra do oblasti plzeňských předměstí, kde vznikly malé triviální školy. Původní tradice českých škol v Plzni definitivně zanikla roku 1776, kdy bylo z pozůstatků řádové latinské školy vytvořeno první plzeňské gymnázium. Zpočátku se zde v roli vyučujících uplatnili řádoví členi dominikánů, avšak zrušením jejich konventu v důsledku nařízení josefínských reforem, převzali uprázdněná profesorská místa tepelští premonstráti. Příchod premonstrátů znamenal pro plzeňské školství zcela novou vývojovou etapu. Jejich přínos spočíval v první řadě v přílivu osvícenských idejí do oblasti školství, čímž byl v důsledku zajištěn další kulturní a vzdělanostní rozvoj celého města. Pro toto období je velmi podstatná osoba opata tepelského kláštera, jímž byl Vavřinec Chrysostom Pfrogner. Hlavně díky jeho iniciativě bylo v Plzni založeno dvouleté studium filozofie.

Kusé pramenné zprávy neumožňují přesně rekonstruovat fungování ústavu v průběhu celého období jeho existence, lze však vyvodit základní směřování ústavu a jeho přínos. Díky studiu rukopisu dějin ústavu, který však nemapuje celé období existence lycea, lze dojít k názoru, že plzeňská filozofie předně skrze uplatňování osvícenských ideálů, kterými se vymykala klasické scholastice, získala potenciál vědecké instituce, jež doposud v podstatě neexistovaly. Důkazem tohoto směřování ústavu jsou četné vědecké publikace jeho pedagogů. Zároveň lze dospět k názoru, že se osvícenský charakter činnosti ústavu a přílišná otevřenost jeho pedagogů v některých filozofických a náboženských

otázkách neshledaly s kladným přijetím u krajských, potažmo zemských úřadů. Ty se velmi usilovně pokoušely skrze dosazování svých kontrolorů do pedagogických sborů o získání alespoň částečné kontroly nad výukou.

Daleko detailnější informace poskytují dochované prameny hromadné povahy, na jejichž základě šlo provést velmi podrobnou analýzu posluchačů tohoto ústavu. Rozbor se zaměřil na pět oblastí. Stanovení celkového počtu studentů ústavu, jejich socioprofesní stratifikaci, určení místa předchozího studia, sledování jejich studijní úspěšnosti a v neposlední řadě vymezení spádové oblasti samotného ústavu. Na základě získaných dat lze konstatovat, že plzeňské filozofické lyceum nebylo, co se velikosti týče, zanedbatelnou institucí. V průběhu jeho existence zde studovalo přibližně 3 000 studentů, čímž se mohl západočeský ústav rovnat velikosti českobudějovické filosofie. Komparace s ostatními institucemi tohoto typu není možná vzhledem k absenci pramenů. Analýza socioprofesní stratifikace posluchačů ústavu prozradila, že jejich původ byl převážnou měrou řemeslnicko-zemědělský. Tím může být podpořena domněnka, že význam filozofických ústavů spočíval předně ve zprostředkování vyššího vzdělání méně zámožným vrstvám společnosti. Tato skutečnost potvrzuje, jak podstatnou roli v době existence ústavů hrálo jejich situování v regionálních centrech, což umožnilo významně snížit náklady na získání vyššího vzdělání. Tím se v podstatě mohla začít utvářet nová generace inteligence v řadách drobných měšťanů, řemeslníků, obchodníků, což byla, jak je možné na příkladu plzeňského ústavu dokázat, sociální skupina, jež nejvíce akcentovala vzdělání na těchto institucích. V případě plzeňské filosofie je zapotřebí brát v úvahu její velmi výhodné umístění. Vhodné situování v jednom z největších měst té doby, jež bylo vzhledem ke své geografické poloze ústředním centrem celých západních Čech, se odrazilo především ve velikosti spádové oblasti tohoto ústavu. Do té je možné zahrnout vyjma Plzeňského kraje také Klatovský, Loketský a z části Prácheňský kraj. V rámci posledního zmíněného kraje existovala

pomyslná hranice mezi spádovými oblastmi plzeňského a českobudějovického ústavu, vymezená městy Horažďovice, Strakonice, Písek. O celkově dobré úrovni západočeského lycea pak svědčí zájem o studium na této instituci i v řadách studentů z ostatních částí Čech, kteří tvořili bezmála čtvrtinu všech posluchačů.

V otázce významu a vlivu ústavu pro společnost předbřeznové Plzně lze dospět k velmi podstatnému stanovisku. Především skrze osobnosti, které díky existenci ústavu přišly do Plzně v průběhu první poloviny 19. století, byla pro společnost západočeských regionů otevřena cesta k rozvoji národního obrození. Pro tento vývoj byly zcela zásadní pedagogové filozofického ústavu, a sice Josef Vojtěch Sedláček a Josef František Smetana. Stěžejním přínosem Sedláčkovy činnosti bylo v první řadě obnovení zájmu o český jazyk a to nejen u obyvatel města, ale také v rámci přilehlých regionů. V této souvislosti je zásadní jeho spolupráce a koordinace s buditeli okolních oblastí. Ve své lidovýchovné činnosti využíval řady prostředků, jako například divadelních představení, skrze něž se mu podařilo rozšířit zájem o mateřský jazyk ve více vrstvách společnosti a především v řadách drobného měšťanstva. Díky svému vlivu a přednáškám o českém jazyce stál u zrodu nové generace inteligence, která se posléze více či méně uplatnila v rámci další etapy národního obrození. V západních Čechách a především v samotné Plzni tak položil základy pro další vlasteneckou činnost. Na Sedláčkovu úsilí poté navázal Josef František Smetana, v jehož vystupování se již projevovaly ideály třetí generace národních obrozenců, Svoji prací, jež vedle zájmu na povznesení českého jazyka obsahovala také prvky národnostního uvědomění, překlenul Sedláčkovu jazykovou fázi buditelství k prosazování ideálů třetí etapy národního obrození. Napomohl tak k aktivizaci plzeňské společnosti, která upustila od své dosavadní letargie. Stál u zrodu plzeňského vlasteneckého jádra, jež bylo v průběhu revoluce roku 1848 hybatelem dění v Plzni. Nutno podotknout, že se i v tomto vlasteneckém jádru odráží význam filozofického ústavu,

neboť řada jeho absolventů náležela k členům zmíněného vlasteneckého centra.

Lze uzavřít předpokladem, že existence filozofického ústavu v Plzni znamenala pro město urychlení vývoje v exponované době národního obrození a přispěla tak k rozvoji nové etapy české Plzně.

Soupis pramenů a literatury

Nevydané prameny

Archiv města Plzně, Česká triviální škola Plzeň 1818–1906, inv. č. 12, sign. 6 b 74.

Archiv města Plzně, Filosofický ústav, Imatrikulační kniha 1809–1839, inv. č. 1, sign. 13 b 125.

Archiv města Plzně, Filosofický ústav, Imatrikulační kniha 1840–1849, inv. č. 2, sign. 13 b 126.

Archiv města Plzně, Filosofický ústav, Hlavní katalog 1805–1834, inv. č. 3, sign. 13 b 127.

Archiv města Plzně, Filosofický ústav, Hlavní katalog 1835–1849, inv. č. 4, sign. 13 b 128.

Archiv města Plzně, Filosofický ústav, Geschichte der philosophischen Lehranstalt in Pilsen, inv. č. 7, sign. 13 b 131.

Národní archiv, České gubernium – gymnazijní a studijní komise, 1774–1791, inventář.

Národní archiv, České gubernium – školní fase, 1772–1869, kar. 4.

Národní archiv, České gubernium – publicum, 1816–1825, kar. 7496.

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Sběrka rukopisů, *Exercitia octiduana pro Novitiatu Plsnensi. Descripta, et compacta sub Magisteriatu Patris Philemonis Sowadina Anno 1767*, sign. 21 M R 99.

Vydané prameny

BART-BARTHENHEIM, Johann Baptist Ludwig Ehrenreich von, *Das Ganze der österreichischen politischen Administration mit vorzüglicher Rücksicht auf das Erzherzogthumes Oesterreich unter der Enns*, dritter Bund, Wien 1843.

Die Rechte der böhmisch-cechischen Sprache an den politischen und Gerichtsämtern sowie den höhern und niedern Schulen Böhmens, Mährens und Schlesiens, Leipzig 1846.

FELBIGER, Johann Ignaz von, *Allgemeine Schulordnung für die Normal-Haupt und Trivialschulen in sämmtlichen Kaiserl. König. Erbländern*, Wien 1774.

Hof- und Staats-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes, Wien 1817.

KANKA, Johann, *Fortsetzung der von Johann Roth verfaszten Sammlung Aller in dem Königreiche Böhmen Kundgemachten Gesetze und Berordnungen in Alphabetischer Ordnung Gereiht*, neunzehnter Theil, Prag 1826.

Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. k. deutschen Erbstaaten, Wien 1806.

SCHALLER, Jaroslaus, *Topographie des Königreichs Böhmen. Pilsner Kreis*, Wien 1788.

SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, sechster Band, Prag 1838.

SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*, siebenter Band, Prag 1839.

UNGER, Wilhelm, *Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien in der gesamten deutsch-italienischen Provinzen der österreichischen Monarchie*, Wien 1840.

WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren. Brünnener Kreis*, II. Band, Brünn 1836.

Literatura

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Plzeň 1800–1860*, in: Buditel. Sborník prací k 100. výročí úmrtí J. K. Tyla, Plzeň 1956, s. 16–32.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Příspěvek k poznání počátků průmyslové revoluce na Plzeňsku*, in: *Minulostí západočeského kraje* 2, Plzeň 1963, s. 67–80.

BOK, Václav, *Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper*, in: *Minulostí západočeského kraje* 6, Plzeň 1968, s. 119–136.

ČEPELÁK, Václav, *Pilsner Anzeiger v letech 1847–1850*, in: *Minulostí Plzně a Plzeňska* 2, Plzeň 1959, s. 153–170.

ČEPELÁK, Václav, *Dějiny Plzně 2. Od roku 1788 do roku 1918*, Plzeň 1967.

ČUPR, Karel, *K literatuře o filosofických ústavech v Čechách a na Moravě*, in: *Naše věda. Kritický měsíčník*, XXIV, 1946, s. 9–15.

ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz*, Band 3, Wien 1984.

FELIX, Emil, *Literární Plzeň v obryse. Od národního obrození k státní samostatnosti*, Plzeň 1933.

FORST, Vladimír, *Lexikon české literatury*, Praha 1993.

GRASSL, Franz Xavier, *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, Pilsen 1910.

HANUŠ, Josef, *Literatura česká devatenáctého století*, Praha 1903.

HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození*, Praha 1921.

HANZAL, Josef, *Z dějin západočeského školství v době obrozenecké*, in: *Minulostí západočeského kraje* 6, Plzeň 1968, s. 154–177.

HANZAL, Josef, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775–1848*, in: *Sborník archivních prací* 26, 1976, 2, s. 221–260.

HEJNIC, Josef, *Latinská škola v Plzni a její postavení v českých (13.–18. století)*, Praha 1979.

HLINOMAZ, Milan, *Tepelský opat osvícenec, hrabě Heřman Trautmannsdorf*, in: *Sborník chebského muzea* 2000, Cheb 2001, s. 63–70.

HLINOMAZ, Milan, *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003, s. 68–71.

HLINOMAZ, Milan, MILDORFOVÁ, Lucie, *Alois Martin David (8. 12. 1757–28. 2. 1836). K 250. výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*, in: *Sborník muzea Karlovarského kraje* 16, Cheb 2008, s. 123–140.

HLINOMAZ, Milan, *Příspěvek tepelského kláštera k rozvoji školství v západních Čechách*, in: *Minulostí západočeského kraje* 44, Plzeň 2009, s. 73–86.

HOFFMANN, František, *Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně*, in: *Minulostí západočeského kraje* 36, Plzeň 2001, s. 81–108.

HROCH, Miroslav, *Kotázce sociální skladby českého čtenářského publika v době předbřeznové*, in: Pocta Františku Palackému. Václavkova Olomouc 1976, Praha 1979, s. 227–236.

HRUŠKA, Martin, *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*, Plzeň 1883.

HVĚZDY, Jan z, *Jana z Hvězdy sebrané spisy*, Praha 1874.

JUNGMANN, Josef, *Historie literatury české*, Praha 1849.

KOŠÁK, František, *Ze školy farní ke škole hlavní*, Plzeň 1921.

KUČERA, Karel, *Raně osvícenský pokus o reformu Pražské univerzity*, in: Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 4, 1963, 2, s. 61–86.

KŮST, Jiří, *První česká učebnice geometrie*, in: Matematika ve škole 6, Praha 1956, s. 415–428.

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009.

MANNL, Oswald, *Dreiundfünfzigster Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums zu Pilsen für das Schuljahr 1906*, Pilsen 1906.

MAREK, Jan Jindřich, *Život Josefa Vojtěcha Sedláčka*, in: Časopis českého museum 10, 1836, 1, s. 58–71.

MAYER, Pavel, *Dominikáni v Plzni*, Praha 2001.

NOVOTNÝ, Jan, *Slovanská lípa 1848–1849*, Praha 1975.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech*, České Budějovice 2006.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Socioprofesionální a teritoriální stratifikace studentů českobudějovických vyšších a středních škol v první polovině 19. století*, in: *Historická demografie* 31, Praha 2007, s. 117–145.

PALACKÝ, František, *Popis království Českého*, Praha 1848.

RYBIČKA, Antonín, *Josef Vojtěch Sedláček*, in: *Světozor* 15, 1881, 31, s. 373–375.

RYBIČKA, Antonín, *Josef Vojtěch Sedláček*, in: *Světozor* 15, 1881, 32, s. 385–386.

RYBIČKA, Antonín, *Přední křesťané národa českého*, Praha 1884.

SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Sváteční kázání, držené v chrámu farním arciděkanském kral. krajského města Plzně o slavnosti Apoštola Páně sv. Bartoloměje dne 25. srpna 1816*, Praha 1816.

SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Na Plzeň. Královské krajské výsadní město v slavném království Českém*, Vídeň 1818.

SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Základové měřičství, čili geometrie*, Praha 1822.

SEDLÁČEK, Josef Vojtěch, *Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky*, Praha 1825.

SCHIEBL, Jaroslav, *Professor Josef Škoda*, Plzeň 1903.

SCHIEBL, Jaroslav, *K historii našeho musejnictví*, in: *Plzeňsko* 3, 1921, 1, s. 30–32.

SMETANA, Josef František, *Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná církvi a státu?*, in: *Časopis katolického duchovenstva* 1835, 2, s. 247–260.

SMETANA, Josef František, *Na památku Vojtěcha Sedláčka. Žalozpěv*, in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1836, 1, s. 157–160.

SMETANA, Josef František, *Základové hvězdosloví, čili astronomie*, Plzeň 1837.

SMETANA, Josef František, *Silozpyt, čili fysika*, Praha 1842.

SPĚVÁČEK, Václav, *Plzeňský vlastenec*, Plzeň 1958.

SPĚVÁČEK, Václav, *Pohled do staré pokladnice vědy a kultury*, in: *Minulostí Plzně a Plzeňska 2*, Plzeň 1959, s. 143–151.

SUCHÁ, Milada, *Plzeňské Klementinum. Historie jedné budovy*, in: *Minulostí Plzně a Plzeňska 3*, Plzeň 1960, s. 149–174.

SUCHÁ, Milada, *Slovanská lípa v Plzni*, in: *Minulostí západočeského kraje 2*, Plzeň 1963, s. 81–89.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*, Praha 1913.

ŠŤASTNÝ, Jaroslav, *Čtenářské společnosti v Radnicích a ve Spáleném Poříčí*, Plzeň 1901.

ŠŤASTNÝ, Jaroslav, *Ze života Josefa Františka Smetany*, in: *Věstník českých profesorů*, 11, 1904, 2, s. 162–167.

ŠTĚPÁNEK, Josef, *Dějiny c. k. vyššího gymnasia v Litomyšli*, Litomyšl 1894.

VAVŘÍK, Jan, *Ze staré školy plzeňské*, Plzeň 1921.

VOLF, Josef, *První školní knihovna v Plzni r. 1789*, in: *Plzeňsko 4*, 1922, 1, s. 58.

WASKA, Karel, *Dějiny města Plzně 2*, Plzeň 2016.

ZAUPER, Josef Stanislav, *Grundzüge zu einer deutschen theoretischen-praktischen Poetik, aus Goethes Werken entwickelt*, Wien 1821.

ZEMAN, Adolf, *Plzeň v první polovině XVIII. století*, Plzeň 1947.

ŽITEK, Václav, *Sladký nářek*, in: *Rozmanitosti*, Praha 1817, s. 73–74.

Periodika

Pilsner Anzeiger, 4. 5. 1848, 36.

Pilsner Anzeiger, 18. 5. 1848, 40.

Posel ode Mže, 14. 10. 1848, 1.

Posel ode Mže, 18. 10. 1848, 2.

Posel ode Mže, 25. 10. 1848, 4.

Posel ode Mže, 11. 11. 1848, 9.

Posel ode Mže, 14. 2. 1849, 12.

Resumé

The Theresian and Josephine educational reforms conducted since the 70s of the 18th century led to the increasing of the level of education and creation of a wide school network. However due to the restriction of the influence of the Church in education by some of the imperial edicts, the educational system suffered a lack of experienced teaching staff. This was a serious problem for the future of Czech education because of the closing of many secondary schools and the consequent drop in the number of university students and young educated clerics. This fact manifested itself at the beginning of the 19th century by the lack of educated man working in education and administration. One tool for restoring the educated class were the Philosophical Institutes. These institutions had a positive influence not only in the area of education but also in the social and cultural lives of their host cities. One of these centers in Bohemia was Pilsen.

A notion of always faithful Pilsen (to the Habsburg dynasty) lasted in this metropolis of West Bohemia, even at the beginning of the 18th century. Because of that, Pilsen accepted all government decrees and maintained quite a lethargic attitude in the question of Bohemian politics. It also succumbed to a slow Germanization during the 18th century. The end of this trend can be traced to the beginning of the 20s of the 19th century when Pilsens society started to embrace the ideas of the Czech National Revival, which opened a possibility for a whole new development of the region. This part of Pilsen's history is, however, quite neglected in the Czech historiography, which constitutes an opportunity for a new direction of research of the city's history.

This diploma thesis is an analysis of the structure and activity of Pilsen's Philosophical Institute. It specifies its role and importance for the rise of the Czech National Revival in Pilsen and, through this topic, brings a new viewpoint of the development of the Pilsen region in the Vormärz Period.

Seznam příloh

- Příloha 1: Seznam gymnázií odkud mezi lety 1809–1849 přicházeli studenti na plzeňský filozofický ústav.
- Příloha 2: Rukopis dějin filozofického ústavu v Plzni.
- Příloha 3: Imatrikulační kniha.
- Příloha 4: Hlavní katalog.

Přílohy

Příloha1: Seznam gymnázií odkud mezi lety 1809–1849 přicházeli studenti na plzeňský filozofický ústav.

Gymnázium	Počet žáků	%
Plzeň	1369	50,4
Cheb	312	11,5
Praha	280	10,3
Klatovy	153	5,6
Žatec	69	2,5
Chomutov	66	2,4
Jindřichův Hradec	61	2,2
Litoměřice	52	1,9
Česká Lípa	42	1,5
Boleslav	40	1,4
Písek	34	1,2
Doupov	29	1
Most	29	1
Slaný	28	1
Hradec Králové	12	0,4
Broumov	11	0,4
Litomyšl	10	0,3
Německý Brod	10	0,3
Rychnov nad Kněžnou	9	0,3
Jičín	9	0,3
Jihlava	6	0,2
Ostrov	5	0,1
České Budějovice	5	0,1
Kadaň	4	0,1
Benešov	3	0,1
Olomouc	3	0,1
Moravská Třebová	3	0,1
Strážnice na Moravě	2	0,07
Vídeň	2	0,07
Admont	1	0,03
Kremže	1	0,03
Salzburg	1	0,03

Příloha 3: Imatrikulační kniha.

Juni 1810

Name und Geburtsort	Geburtsort	Alter	Name und des Eltern	Rang	Art von Studium	Matrikulation					Anmerkungen
						1	2	3	4	5	
Leop. Jozef	Przemysl in Galizien	16	Matthias, Anton in Buzitz	Primum	Primum	em	em	em	em	em	
Anton Jozef	Przemysl	20	Matthias, Anton in Buzitz	Sub.	Sub.	em	em	em	em	i	Artikulationssch. B. 179
Leop. Jozef	Przemysl	19	Leop. Anton	Primum	Sub.	em	em	em	em	i	em
Leopold Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Primum	Primum	i	em	i	em	i	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	i	i	i	i	i	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Matthias, Anton	Sub.	Sub.	em	i	i	i	i	2
Anton Jozef	Przemysl	15	Leop. Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	22	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	23	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	16	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	15	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	16	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	19	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	19	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	19	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	17	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	18	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	19	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em
Anton Jozef	Przemysl	20	Anton, Anton	Sub.	Sub.	em	em	em	em	em	em

Příloha 4: Hlavní katalog.

Cursus Tertius													
Anni primi 1807													
Nomen Cognomen	Nazione et Patria	Semestri I				Semestri II				ex		Religiosa	
		Logica	ca pura	ca inferiori	ca superiori	ca inferiori	ca superiori	ca inferiori	ca superiori	ca inferiori	ca superiori		
Adamowicz Jacobus	Polonus Suffronid	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Baumann Christophorus	Boh. Cuppenid	1	1	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Nayerl Georgius	Boh. Hamersfeld	1	1	1	e	1	1	1	1	1	1	1	
Bergwitz Fathias	Boh. Lanawersfeld	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Pfner Josephus	Boh. Pölnersfeld	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Chradick Josephus	Boh. Ledenersfeld	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Storian Josephus	Boh. Kuntersfeld	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Wraß Antonius	Boh. Lobranersfeld	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Dreyburg Josephus	Boh. Raconersfeld	1	1	e	e	e	e	e	e	e	e	e	Anno secundo primam studuit
Christophel Christiannus	Horavus Lhotznersfeld	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Gelinek Joannes	Boh. Pölnersfeld	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	abente licentia a G. G. G. via regis mittit.
Hofmann Joannes	Boh. Stranersfeld	1	1	e	e	e	e	e	e	e	e	e	
Struchwa Josephus	Boh. Luschnersfeld	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	